

יזדנושם

ירושלים

גיליון 82, חורף תשע"ז, 2017

מי את, קרולינה כהן?

האם התגלתה
זהותה של
בעלת התליון
שנמצא בחפירות
במחנה סוביבור?

(עמ' 2-3)

יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה 2017

(עמ' 4-5)

הכינוס הבין-לאומי הראשון למחנכים יהודים

(עמ' 6)

בהוצאת

רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

יו"ר המועצה: הרב ישראל מאיר לאו

סגני יו"ר המועצה:

ד"ר יצחק ארד

ד"ר משה קנטור

יו"ר ההנהלה: אבנר שלו

מנכ"לית: דורית נובק

ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן: פרופ' דן מכמן
ההיסטוריונית הראשית: פרופ' דינה פורת

יועץ אקדמי:

פרופ' יהודה באואר

חברי הנהלת יד ושם:

יוסי אחימאיר, פרופ' בולסלאו (בולק) גולדמן,

ורה גולובנסקי, אברהם דובדבני, מתייהו דרובלס,

משה העליון, עו"ד שושנה וינשל, דודי זילברשלג,

מיכל כהן, יחיאל לקט, דני עטר, עו"ד שלומית קסירר,

יוסי קטריבס, ברוך שוב, דלית שטאובר, ד"ר זהבה תנא

מערכת כתב העת

עורכת ראשית: איריס רוזנברג

עורכת בפועל: לאה גולדשטיין

חברי מערכת:

שימי אלן

יפעת בכרך-רון

דבורה ברמן

סוזן יוסברג

דנה פורת

מריסה פיין

לילך תמיר-איטח

רכזת מערכת: מירי רבינוביץ' ניסים

עריכת לשון: פנינה לוי

תרגום: זהבה מרקס, מילה טובה

סיוע: אלכסנדר אברהם, שעה בן יהודה,

מרטין סייקס-האס, אילה פּרָץ, עינבל קייתי בן-דב

צילום: יוסי בן דוד, יצחק הררי

הפקה: דפוס איילון

עיצוב: סטפני ורותי עיצוב

כתב העת מתפרסם בסיוע קבוצת עזריאלי.

ISSN 0793-6974

©אפשר לצטט תוך ציון המקור.

רשות הזיכרון – יד ושם

נתמכת בפעולותיה על ידי

משרד החינוך

וועידת התביעות

תוכן עניינים

מי את, קרולינה כהן? ■ 2-3
האם התגלתה זהותה של בעלת התליון שנמצא בחפירות במחנה סוביבור?

27 בינואר ■ 4-5

יום הזיכרון הבין-לאומי לקרבנות השואה ברחבי העולם
חינוך ■ 6-9

"השואה והזהות היהודית" ■ 6

הכינוס הבין-לאומי הראשון למחנכים יהודים
"אדם, זהות, זיכרון":
פעילות נידת לצוערים בבה"ד 1 ■ 7

"בין גורל ליעוד: השואה ותודעתה בסיסן 70 שנה
למדינת ישראל" ■ 7

כנס המורים השביעי

סרט אנימציה על שמחה הולצברג ז"ל –

"אבי הפצועים" ■ 7

"אין דבר יותר טרגי מגורל עמי" ■ 8

ערכת הדרכה חדשה – שואת יהודי ברית המועצות
והשטחים המסופחים

פעילויות חינוכיות לציון יום הקדיש הכללי ■ 8

סמינרים למחנכים מוסלמים ■ 8

עשרות מחנכים מאירופה השתתפו בסמינר המשך ■ 9

חדש בבית הספר הווירטואלי ■ 9

מרחב למידה חזותית – סרטונים להוראת השואה

מופע וערכה חינוכית משיריו של גאבור ארדש ז"ל ■ 9

יד ושם אונליין ■ 10-11

"עוד נשוב וניפגש"

מכתבים אחרונים מהשואה: 1941

מחקר ■ 12-16

בעיית הפליטים היהודים בזמן השואה:

הערכה מחדש ■ 12

סדנת מחקר בין-לאומית של מרכז מירלשווילי ■ 13

היחסים בין יהודים ולא יהודים

בשטחי ברית המועצות בתקופת השואה

ד"ר קים וונשמן: זוכת הפרס הבין-לאומי

לספר מחקר על השואה ■ 13

סדנה לדוקטורנטים: שיתוף פעולה בין-לאומי ■ 13

יום עיון: ספר חדש על יחס העולם הערבי לשואה ■ 14

מפגש דוקטורנטים הלומדים את שואת יהודי פולין ■ 14

עמיתת מחקר: ד"ר אנה מרציוסובסקי ■ 14

יד ושם – קובץ מחקרים ■ 15

לנצל את ההזדמנות: שוד היהודים בזמן השואה

פרופ' דב לוין (1925-2016) ■ 15

לבנות זיכרון חזותי של השואה ■ 16

סדנת מומחים בין-לאומית לשימוש בסרטים

כמקור היסטורי

יהודים מצילים יהודים ■ 17

אחים לנשק

"אנחנו כבר לא לבד" ■ 18

איחוד משפחתי ביד ושם

אוספים פרטים אישיים מתקופת השואה

בברית המועצות לשעבר ■ 18

מתנדבי פרויקט איסוף השמות

בקרב קהילת דוברי הרוסית ■ 19

חדשות ■ 20-22

ידידים ברחבי העולם ■ 23

פרסומים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ■ 24

לאחר שפורסם בתקשורת על מציאת התליון, התקבלו כמה פניות של בני משפחות עם מידע על תליונים דומים בבעלותם

■ בעשור האחרון נערכו חפירות ארכאולוגיות באתר מחנה ההשמדה סוביבור (פולין) בליווי יד ושם. את החפירות מנהלים וויטק מזורק (Wojciech Mazurek) מפולין, ארכאולוג רשות העתיקות יורם חיימי והארכאולוג איבר סחוטתה (Ivar Schute) מהולנד. מטרתן הראשונית של החפירות הייתה איתור וחשיפה של מבני המחנה ותאי הגזים, אך בחפירות נחשפו בין היתר רציף הרכבת המקורי ופריטים אישיים רבים של קרבנות השואה. בפריטים יוצאי הדופן שנמצאו בעבר: דיסקיות מתכת שנקשרו לשרשראות לילדים, ובהן פרטים ליצירת קשר למקרה שהילדים יאבדו את דרכם.

■ המאגר המקוון של השילוחים בזמן השואה סייע לחוקרים לשער מיהי בעלת התליון.

הפריטים שנחשפו ביסודות המבנה נפלו ככל הנראה אל מתחת ללוחות הרצפה ונותרו באדמת המחנה עד שנחשפו כעת

לקראת סוף שנת 2016 חשפו החופרים במקום את שרידי הצריף לגזיזת השער שאליו הוכנסו הנשים לפני שליחתן לתאי הגזים, ונמצאו סיכות שער ותכשיטי נשים אישיים שהושארו שם לפני יותר מ-70 שנים. המבנה מוקם על "הדרך לשמים" – המסלול שהוביל את היהודים אל תאי הגזים. סיכות השער והתכשיטים שנחשפו ביסודות המבנה נפלו ככל הנראה אל מתחת ללוחות הרצפה ונותרו באדמת המחנה עד שנחשפו כעת.

עוד נמצאו בחפירות תליון מתכת מצופה זכוכית, ובו דמותו של משה רבנו האוחז בלוחות הברית ובצדו האחר קריאת "שמע", תליון בצורת מגן דוד ושעון נשים. תליון אחר, שצורתו משולש, עורר במיוחד את עניינם של החוקרים משום שהוא נשא פרטים מזהים:

■ בשער: התליון הנושא את הכתובת "מזל טוב" ואת התאריך 3 ביולי 1929. צילום: יורם חיימי, רשות העתיקות

מי את, קרולינה כהן?

האם התגלתה זהותה של בעלת התליון שנמצא בחפירות במחנה סוביבור?

■ תליון מתכת מצופה זכוכית שעליו דמותו של משה רבנו האוחז בלוחות הברית. על צדו האחר של התליון: תפילת "שמע". צילום: יורם חיימי, רשות העתיקות

■ שעון אישה וטבעת שנמצאו בשרידי הצריף שבו התפשטו הקרבנות לפני שנרצחו. צילום: יורם חיימי, רשות העתיקות

"בכל פעם שאנחנו מגיעים למקום, אנחנו מרחיבים מעט את הידוע לנו על המחנה".
יורם חיימי

מחנה ההשמדה סוביבור הם תרומה חשובה לחקר השואה ומסייעים לנו להבין טוב יותר את שהתרחש בסוביבור, הן מבחינת תפקוד המחנה הן מבחינת הזהות והגורל של קרבנותיו. כך למשל התגלויות האחרונות מאפשרות להתחקות על האופן שבו יהודים נשלחו מגרמניה לגטו מינסק, ומשם להשמדה בסוביבור, ושופכות אור על תהליך ההשמדה במחנה עצמו.

לדברי חיימי, "חשיבות המחקר בסוביבור מתחזקת בכל עונת חפירות: בכל פעם שאנחנו מגיעים למקום, אנחנו חושפים חלק נוסף במחנה, מוצאים פריטים אישיים נוספים ומרחיבים מעט את הידוע לנו על המחנה. על אף ניסיונות הטשטוש של הנאצים ועוזריהם ונטיעת היער במקום, אנחנו מצליחים היום לשחזר ולהצליב עדויות עם הידוע לנו מניצולים ובכך לשמור על זכרם של האנשים שנרצחו שם. התליון שמצאנו ממחיש שוב את חשיבות המחקר הארכאולוגי במחנות ההשמדה. סיפורה המרגש של קרולינה הוא סיפורם של היהודים שהגיעו למחנה ונרצחו בו".

החפירות בסוביבור מתקיימות במסגרת ועדת ההיגוי הבין-לאומית להקמת אתר ההנצחה בסוביבור, בתמיכתה של אוניברסיטת תל אביב ובליוי של המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם.

ראש המרכז לחקר שואת יהודי פולין במכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם ואוניברסיטת תל אביב פרופ' חוי דרייפוס: "הממצאים החשובים שנחשפו בחפירות באתר

■ צדו האחר של התליון נושא את הכתובת "מזל טוב" ואת האות ה' מוקפת במגני דוד. צילום: יורם חיימי, רשות העתיקות

בצדו האחד הכתובת "מזל טוב" בעברית, התאריך 3 ביולי 1929 ושם העיר פרנקפורט על המיין בגרמניה, ובצדו האחר האות ה' ושלושה מגני דוד.

בסיוע חוקרים מיד ושם הצליח חיימי לשער למי היה שייך התליון. הוא פנה ליד ושם, ובעבודה מורכבת ומאומצת זוהתה הנערה, קרולינה כהן, אשר נולדה בפרנקפורט ב-3 ביולי 1929 שייכת כי היא בעלת התליון. חיימי בדק גם ברישום האוכלוסין בפרנקפורט וגילה כי רק ילדה יהודייה אחת נולדה ב-3 ביולי 1929 – קרולינה כהן. בבדיקה שערך ד"ר יואל זיסנווין, ראש "פרויקט חקר השילוחים" המקוון של המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם, נמצא שמה של קרולינה כהן ברשימות שמות היהודים שהיו במשלוח מהעיר פרנקפורט למינסק ב-11 בנובמבר 1941. לא ידוע אם היא שרדה בתנאים הקשים של גטו מינסק, אך התליון שלה הגיע ממינסק לסוביבור בספטמבר 1943, עם חיסול הגטו, כאשר 2,000 מתושביו נשלחו למחנה ההשמדה סוביבור. שם, בדרך לתא הגזים, נשמט תליונה של קרולינה כהן מידיה או מידי מכריה ונשאר באדמת המחנה עד שנתגלה.

בדיקה נוספת גילתה שתליון כמעט זהה היה שייך לנערה אחרת שנרצחה בשואה ושמה התפרסם בזכות יומן שכתבה במסתור בהולנד – אנה פרנק, גם היא ילידת העיר פרנקפורט. לאחר שפורסם בתקשורת על מציאת התליון, התקבלו כמה פניות של בני משפחות שמקורן בפרנקפורט, והן מסרו מידע מעניין על תליונים דומים בבעלותם של בני העיר שקיבלו אותם כשנולדו. כמון כן נוצר קשר עם קרובי משפחה של קרולינה מישראל ומחול." ■

יום הזיכרון הבין-לאומי לקר ברחבי העולם

■ **עצרת הזיכרון של צוות שגרירות איטליה ושל יוצאי איטליה התכנסה באוהל יזכור ובאודיטוריום ב-27 בינואר, בנוכחות שגריר איטליה בארץ.**

■ **ב-27 בינואר נערך אירוע עמותת דורות המשך לציון יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה בשיתוף יד ושם בבית התפוצות שבתל אביב. האירוע התקיים בכותרת "העומדים מהצד: מבט עכשווי", והשתתפו בו הניצול מיכאל גלעד, מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם אירנה שטיינפלד, הפילוסוף ד"ר שמעון אזולאי והמחנך ומנהל בית הספר על שם בן גוריון ברופין ויושב ראש "עמך" אריה ברנע. את הדיון הנחה איש "קול ישראל" אריה גולן.**

■ **"לא סרט ביתי", סרט תעודה של הבמאית שנטל אקרמן ז"ל, הוקרן בשיתוף מרכז הצפייה בשישה סינמטקים ברחבי הארץ. הסרט הוא זוכה פרס "אבנר שלו", יושב ראש יד ושם" לשנת 2016. ב-25 בינואר נשאה מנהלת מרכז הצפייה ליאת בן חביב הרצאה קצרה בסינמטק בירושלים, ובת דודתה של אקרמן, הסופרת אסתר אורנר, הקריאה את ההספד שכתבה לה.**

**"היום הזה הוא יום חשוב מאוד שבו אנו ממלאים את חובתנו שלא לשכוח לעולם, שכן לכל קרבן היו סיפור, משפחה, ילדות ועתיד שנגדע".
ראש הממשלה בנימין נתניהו**

נידס אורביטו. בהרצאתה סיפרה ד"ר נידס אורביטו את סיפורם של רות ומאיר קלקה שברחו מגטו צ'נסטוובה שבפולין ונדדו כשנתיים במקומות מסתור שונים עד השחרור. בכל תקופת הנדודים והבריחה, ביערות ובין בתי המצילים, כתבה רות יומן בפנקס קטן הנתון בכריכת מתכת שהיא נשאה עמה. ד"ר נידס אורביטו הציגה לפני משתתפי יום העיון את היומן המקורי אשר מסרו ילדיהם של רות ומאיר ליד ושם. הדיפלומטים גם סיירו מודרך בתערוכה "ילדות בשואה: כוכבים בלי שמים" המוצגת בביתן לתערוכות מתחלפות ושמעו הרצאה מפי ד"ר חיים גרטנר, מנהל אגף הארכיונים וראש קתדרת פרד הילמן לתיעוד השואה.

■ **יד ושם ציין את יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה באירועים רבים בארץ ובעולם.**

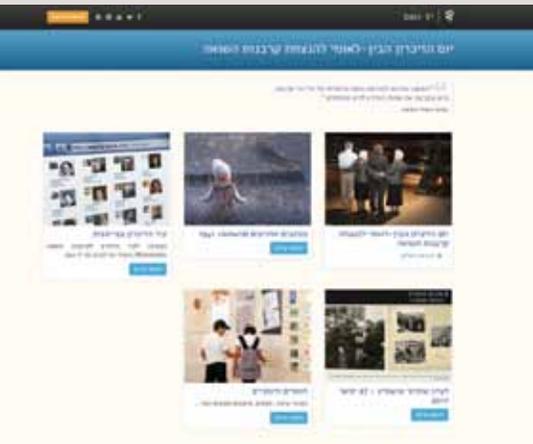
■ **יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו השתתף בשיבת ממשלה מיוחדת ב-22 בינואר בנושא מצב הנצחת השואה בעולם בנוכחות ראש הממשלה בנימין נתניהו ושרים. שלו הדגיש את העבודה ואת ההישגים של יד ושם בוועדות ובפורומים בין-לאומיים בנושא זיכרון השואה והנצחתה. בכנסת התכנסו ועדות שונות, לרבות מפגש השדולה למען ניצולי שואה. ב-24 בינואר צוין יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה במליאת הכנסת.**

■ **ב-26 בינואר נערך ביד ושם יום עיון לסגל הדיפלומטי המשרת בארץ, בהשתתפות ראש הממשלה בנימין נתניהו. נציגים מכ-50 מדינות השתתפו ביום העיון, ובהן ארצות הברית, קנדה, אנגליה, צרפת, הולנד, איטליה, ספרד, פולין, גרמניה, הונגריה, רוסיה, אוקראינה וליטא. לאחר שראש הממשלה נשא את דבריו בבית הכנסת של יד ושם, נשאה דברים מנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה ד"ר יעל**

בנות השואה

יום הזיכרון הבין-לאומי אונליין

■ לקראת יום הזיכרון הבין-לאומי להנצחת קרבנות השואה העלה יד ושם תת-אתר מיוחד, ובו מגוון תערוכות מקוונות וחומרים חינוכיים. התערוכה המקוונת החדשה באתר "עוד נשוב וניפגש" –

מכתבים אחרונים מהשואה משנת 1941" עלתה לאתר האינטרנט של יד ושם (ראו עמ' 10-11), וגרסאות של התערוכה המקוונת על בתי ילדים בצרפת בתקופת השואה הועלו בגרמנית ובספרדית.

גם השנה הועלה אירוע מיוחד בעמוד הפייסבוק של יד ושם – Remember: קיר הזיכרון העניק לגולשים ברחבי העולם הזדמנות ייחודית להשתתף באירוע הנצחה באינטרנט. אלפי המשתתפים קושרו עם אחד מארבעה מיליון ושבע מאות אלף השמות של הגברים, הנשים והילדים המונצחים במאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה של יד ושם וכך יכלו להנציח אותו באופן אישי. תמונת הפרופיל של המשתתף הוצגה עם התמונה של אחד מקרבנות השואה גם בעמוד הפרטי שלו וגם על קיר הזיכרון בעמוד הפייסבוק של יד ושם. מאז החלה היזמה Remember להשתתפו בה עשרות אלפי אנשים, ומספר המשתתפים הולך וגדל בכל שנה. "זוהי הוכחה לעם היהודי שנזכרו את כל קרבנות השואה, אם הם היו קשורים אלינו או לא", כתב ג'ו לארה מטקסס. "עלינו להזכיר לעצמנו כי משפחות שלמות רבות נרצחו וכי לא נותר איש כדי להתאבל עליהם או לזכור אותם. יהי זכרם ברוך". נוסף על עמוד הפייסבוק, יד ושם הפיץ מדי יום לאלפי משתמשי האינסטגרם בעולם תמונות של ניצולי שואה ששרדו ממחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו עם ביוגרפיה קצרה עליהם.

■ חוקרים ואנשי חינוך של יד ושם השתתפו בשורת אירועים במסגרת בין-לאומיים ברחבי העולם לציון יום הזיכרון הבין-לאומי. היועץ האקדמי של יד ושם פרופ' יהודה באואר הרצה במסגרת החוג של אנגליה ובמרכז הקהילתי היהודי בלונדון JW; מנכ"לית יד ושם דורית נובק השתתפה בדיון בנושא "תפקידם של מוזאונים בנושא השואה ואתרים היסטוריים בהוראת השואה והנצחתה" באונסק"ו בפריז; יושב ראש מועצת יד ושם וניצול השואה הרב ישראל מאיר לאו ייצג את ישראל באירוע של משלחת ישראל לאיחוד האירופי ונשא דברים; ההיסטוריונית הראשית של יד ושם פרופ' דינה פורת השתתפה

■ ב-27 בינואר התקיים בצוותא בתל אביב בשיותף יד ושם מופע ההשקה לאלבום של היוצר טל סונדק "בכל זאת אינני נפרד" (ראו עמ' 9). במופע שר סונדק את כל שירי האלבום בליווי תזמורת חיה, והתארחו בו קורין אלאל שערכה את ההפקה המוזיקלית של האלבום; טלי סונדק, אשתו של טל; מריאן ואדיר מילר; אגי משעול שהקריאה בהונגרית את הטקסטים של הנער גאבור ארדש; יאיר קלינגר; ולהקת צעירי דרום השרון שסונדק הוא מנהלה המוזיקלי. במופע נכחו שרי אריסון, יושב ראש הקרן המשפחתית על שם תד אריסון גייסון אריסון, מנכ"לית הקרן שלומית דה פריס ומנהל אגודת הנאמנים של יד ושם יניב אורן.

■ לציון היום הוצגו ברחבי העולם כ-100 תערוכות ניידות ותערוכות ready2print (תערוכות להדפסה עצמית) בכמה שפות במדינות רבות, ובהן ארצות הברית, קנדה, פרו, איטליה, ברזיל, הולנד, גרמניה, ניו זילנד ואוסטרליה.

■ חוקרים ואנשי חינוך של יד ושם השתתפו בשורת אירועים במסגרת בין-לאומיים ברחבי העולם לציון יום הזיכרון הבין-לאומי. היועץ האקדמי של יד ושם פרופ' יהודה באואר הרצה במסגרת החוג של אנגליה ובמרכז הקהילתי היהודי בלונדון JW; מנכ"לית יד ושם דורית נובק השתתפה בדיון בנושא "תפקידם של מוזאונים בנושא השואה ואתרים היסטוריים בהוראת השואה והנצחתה" באונסק"ו בפריז; יושב ראש מועצת יד ושם וניצול השואה הרב ישראל מאיר לאו ייצג את ישראל באירוע של משלחת ישראל לאיחוד האירופי ונשא דברים; ההיסטוריונית הראשית של יד ושם פרופ' דינה פורת השתתפה

"זוהי הוכחה לעם היהודי שנזכרו את כל קרבנות השואה, אם הם היו קשורים אלינו או לא".

ג'ו לארה מטקסס

בכינוס של הקרן היהודית האירופית מיסודו של משה קנטור בבריסל; ומנהל אגף הארכיונים ביד ושם וחבר הנהלת התשתית האירופית לחקר השואה

"השואה והזהות היהודית"

הכינוס הבין-לאומי הראשון למחנכים יהודים

לאה גולדשטיין

■ מימין לשמאל: הרב לאו הדליק נרות חנוכה בחנוכייה ששרדה בשואה; יועצת קרן אספר-ישראל שי אברמסון התחייבה "להמשיך ללמד את מורשת השואה"; פרופ' יהודה באואר נשא דברים לפני משתתפי הכינוס; מארגן הכינוס ומנהל מחלקת הסמינרים הבין-לאומיים והעולם היהודי אפרים קיי פתח את הכינוס.

של המילה חנוכה והשורש של המילה חינוך חד הוא, הסביר הרב לאו, "ולכן מתאים כל כך שהתאספתם כאן ביד ושם בחנוכה לכינוס בנושא הזהות היהודית בזמן השואה. 3,400 שנות המשכיות יהודית הן השרשרת של נצח ישראל שלא נותקה מעולם, ובידיכם המחנכים מצוי המפתח לעתיד גורלו של העם היהודי".

היום האחרון של הכינוס היה גדוש במידע ובדיונים תוססים שעניינם מקומה של השואה בזהות היהודית בימינו. בבוקר צפו המשתתפים בנאום מעורר השראה שהוקלט במיוחד עבור באי הכינוס של הפילוסוף והמחנך הרב לורד יונתן זקס מאנגליה. הרב זקס עודד את הבאים להפיץ את התפיסה היהודית של תקווה ובניית עתיד טוב יותר – הבאה לידי ביטוי אצל ניצולי השואה – באמצעות המאבק בעוולות וההתנגדות לרעיונות אנטישמיים, אך תוך הערכת השונות בין בני האדם שבונה את האנושות.

אחר הצהריים הוצע למשתתפים לבחור אחד מחמישה פאנלים שעסקו בנושאים עכשוויים: המסעות החינוכיים לפולין, ההתמודדות עם "האנטישמיות החדשה" בכיתה, ההוראה בנושא ישראל והציונות כדי לחזק את הזהות היהודית, חיזוק החינוך היהודי הלא פורמלי באמצעות תכניות לימוד בנושא השואה והאתגרים של הכחשת השואה ופעולות אנטי-ישראליות בקמפוסים האוניברסיטאיים.

הכינוס הסתיים במושב הנעילה המסורתי לזכר איזי ובסס אספר ובנאומה של שי אברמסון, יועצת קרן אספר-ישראל, תומכת ותיקה בעבודת החינוכית של יד ושם. "כולנו מחויבים להמשיך ללמד את מורשת השואה בדרך הפונה במישרין אל דורות העתיד שלנו", אמרה. "קרן אספר מזדהה לגמרי עם מורשת זו, ואנו תומכים בכך בהתמודדות שלנו – יחד – עם אתגרי הוראת השואה, נגד הכחשת השואה, נגד האנטישמיות ובשמירת המשמעות של השואה".

הכינוס הבין-לאומי למחנכים יהודים התקיים בתמיכתם הנדיבה של קרן אספר, קרן משפחת אדלסון, ועידת התיבועות, קרן ג'ניסי והמשרד לענייני התפוצות של ממשלת ישראל.

כאן ועכשיו". היועץ האקדמי ליד ושם פרופ' יהודה באואר דיבר על השפעת הזהות היהודית על קהילות ויחידים בזמן השואה ואחריה: "הדבר הקובע אינו במה אתה מאמין אלא כיצד אתה פועל", הצהיר. "בסופו של דבר מילים נהיות למסורת ומסורת נהיית לזהות".

ככינוס הוצעו למשתתפים סדנאות פדגוגיות לבתי הספר היסודיים, לחטיבות הביניים ולתיכונים, מלוות

הכינוס הראה כי הוראת השואה בימינו היא נושא מרתק ומעורר השראה שעדיין יש לו משמעות לתלמידים יהודים בישראל ובתפוצות

בתצוגות להתנסות מעשית של חומרים חינוכיים חדשניים שמותאמים לגיל התלמיד ופותחו ביד ושם ועונים על הצורך של רבים מן המשתתפים בכלים חדשים המתאימים במיוחד לתלמידי בית הספר היסודי. כמו כן בכמה סדנאות ופאנלים שהתקיימו במשך הכינוס הוצגו גישות רב-תחומיות להוראת השואה, לדוגמה באמצעות עדויות, אמנות, סרטים וטכנולוגיה. נוסף על כך נערכו דיונים לא פורמליים סביב שולחנות עגולים, והמשתתפים נעזרו זה בזה ובחברי הסגל של יד ושם בהתמודדות עם האתגרים בעבודתם באמצעות דרכים חדשות ויעילות לשלב את הוראת השואה בתכנית הלימודים של בית הספר היהודי.

לרגל חג החנוכה מדי ערב נערכה הדלקת נרות מסורתית בחנוכיות מקוריות ששרדו בשואה. אורחים חשובים התכבדו בהדלקת הנרות, ובהם יושב ראש מועצת יד ושם וניצול השואה הרב ישראל מאיר לאו ויושב ראש הסוכנות היהודית נתן שרנסקי, ואליהם הצטרפו בני משפחות של בעלי החנוכיות. "השורש

■ יותר מ-200 מנהלים ומחנכים מבתי ספר יהודיים מ-34 מדינות משש יבשות התאספו בחג החנוכה תשע"ז (דצמבר 2016) בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה לכינוס שכתרתו "השואה והזהות היהודית: אתגרים בחינוך יהודי". הכינוס היה המפגש הגדול והחשוב ביותר של מנהיגי החינוך היהודי ברחבי העולם והראה כי הוראת השואה בימינו היא נושא מרתק ומעורר השראה שעדיין יש לו משמעות לתלמידים יהודים בישראל ובתפוצות.

גופים רבים העניקו חסות לכינוס, ובהם קרן ג'ניסי (GPE), שותפה ותיקה של יד ושם בתחום חקר השואה והוראתה בציבור דובר הרוסית. לפני תחילת הכינוס אמר הנשיא והמנכ"ל של הקרן איליה סליטה: "כינוס זה ממשיך את המסורת של המפגשים האקדמיים והמעשיים של חוקרים ומחנכים מכל רחבי העולם, ויש לו חשיבות עצומה עבור דורות העתיד של צעירים הלומדים על השואה".

ביום הראשון של הכינוס בחנו מומחים את הזהות היהודית בזמן השואה באמצעות עדויות, חפצים, יצירות אמנות ומכתבים מאוספי יד ושם שהשאירו הנרצחים והניצולים היהודים. באחד המושבים שיתף מנהל הספריות של יד ושם ד"ר רוברט רוזט את הקהל בספורו המרגש של החייל היהודי האמריקני סמי פפוש שהיה ממשחררי דכאו. במכתב לבני משפחתו בארצות הברית תיאר פפוש את תדהמת הניצולים כשנודע להם שהוא יהודי וסיפר כי יותר מרעבונם לאוכל ביקשו לשאוב כוחות מן הזהות היהודית שלו. המשתתפים גם שאבו השראה מפגישות עם ניצולי שואה, ורבים מהם הביעו את דאגתם באשר לחיבור הדורות הבאים להנצחת השואה כאשר דור הניצולים לא יהיה עוד עמנו.

היום השני התמקד בהוראת השואה במסגרות פורמליות ולא פורמליות. ד"ר אייל קמינקא, ראש קתדרת לילי ספרא להוראת השואה ומנהל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה, נשא את נאום הפתיחה ואמר: "עתידינו עוסק בבחירות שאנו עושים

"אדם, זהות, זיכרון": פעילות ניידת לצוערים בבה"ד 1 הדר בראון

הצוערים ומפקדי הצוותים ציינו כי הפעילות הייתה מעניינת ומחדשת ותרמה להכשרתם לקצונה בצה"ל. ואכן מפקד בית הספר לקצינים אל"מ ניב אלאוף החליט כי משנת 2017 תועבר הפעילות לכלל צוערי בה"ד 1 – כ-5,800 קצינים בשנה.

הכתבת היא ממלאת מקום ראש מדור צה"ל במחלקת צה"ל וכוחות הביטחון בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

מקור, שירים וכרזות. מטרת יחידת התוכן השנייה היא לבחון את מקומו של הזיכרון בחברה הישראלית העכשווית ואת ההשפעות של מאפייני הזיכרון עלינו כיחידים וכחברה. השאלות האלה נבחנות באמצעות כרזות שעיצבו מעצבים צעירים ושמשקפות נושאים אקטואליים ומבטאות את הלך הרוח של החברה הישראלית: כיצד אנחנו זוכרים את השואה? מה מתוך השואה אנחנו זוכרים? מי הוא הזוכר ומי מופקד על הנחלת הזיכרון? ועוד. היחידה השלישית בוחנת אילו משמעויות של השואה יהפכו את הזיכרון לרלוונטי וייצקו תוכן לזהות ולערכים שלאורם פועלים מפקדי צה"ל. הצוערים עבדו עבודה אישית וקבוצתית, תוך הכוונה של המדריכים, בשלוש פינות נושאות המקיפות את ההתנהגויות האנושיות בתוך המציאות המורכבת של תקופת השואה: רוח האדם היהודי, חסידי אומות העולם ודמותם של הרוצחים.

■ זה שנים שצוערי בית הספר לקצינים (בה"ד 1) מגיעים ליום עיון ביד ושם במסגרת סדרת חינוך. ביום העיון הצוערים לומדים סוגיות מתוך נושא השואה הקשורות לפיתוח מאפייני זהות, למנהיגות ולערכים, נפגשים עם אנשי עדות ומסיירים במוזאון לתולדות השואה ובאנדרטאות באתר שעניין דילמות ערכיות. באוקטובר 2016 השתתפו בפעם הראשונה כ-350 צוערים גם בפעילות הניידת "אדם, זהות, זיכרון" שעוסקת בזיכרון השואה בחברה הישראלית, פעילות המשך ליום העיון ביד ושם. הפעילות נבנתה במיוחד לקורס הקצינים ועושה שימוש באמצעים חזותיים מגוונים המהווים תפאורה לימודית לפעילות של שלוש יחידות תוכן. היחידה הראשונה דנה במהות הזיכרון – מדוע האדם זוכר? אילו זיכרונות אנחנו נושאים איתנו? על איזה צורך הם עונים? מה אנחנו בוחרים לזכור ומדוע? כל זאת באמצעות קטעי

"בין גורל לייעוד: השואה ותודעתה בסימן 70 שנה למדינת ישראל" כנס המורים השביעי, 3-4 ביולי 2017, ט"ו-י' בתמוז תשע"ז

מתוך ההיכרות עם הזיקה העמוקה לארץ ישראל לאורך השנים ומתוך ההתבוננות על משמעותה של ארץ ישראל לפני השואה, בשואה ואחריה, ייבחנו ביום השני השאלות הנגזרות מכל אלה, לדוגמה: האם מדינת ישראל הוקמה בגלל השואה או על אף השואה? מה המשמעות של כל אחת משתי נקודות מבט סותרות אלו? כיצד עיצב הגורל היהודי בשואה את מעגלי החברה, התרבות והחינוך בישראל? האם הציב להם ייעוד חדש? ומהו תפקידם של אנשי החינוך אל מול שאלות אלו? להרשמה ולפרטים נוספים: 02-6443647

ישראל בטרם שואה, בשואה ובעקבותיה. הלימוד על אודות התהליכים שעברה תודעת ארץ ישראל בקרב הזרמים השונים בעם ישראל יאפשר הבנה מעמיקה יותר של משמעותה של ארץ ישראל בתקופת השואה עצמה. הדיונים והסדנאות יפרשו לפני אנשי החינוך את השאלות הדרמטיות בדבר משמעותה של ארץ ישראל והזיקה אליה בעולם של התפוררות וחידולון. האם הייתה זרקור של תקווה? האם השתנו תפיסות הקבוצות שדחו את הרעיון הציוני? כיצד התייחסו תושבי ארץ ישראל לגורל אחיהם תחת השלטון הנאצי? האם נוסחו מחדש הציפיות מארץ חמדת האבות? איזו דמות לבשה הזיקה לישראל אצל שארית הפלטה באירופה?

■ במכתבים, בזיכרונות, בעבודה החינוכית ובהגות הדתית מתקופת השואה מוזכר שמה של ארץ ישראל פעמים רבות. ניכרת בהם כמיהה גדולה לארץ ישראל, אך יש בהם גם תהייה ואפילו אכזבה. לקראת שנת ה-70 למדינת ישראל ייערך ביד ושם הכנס הדו-שנתי לאנשי חינוך בתחילת חופשת הקיץ ויתרכז בסוגיות יסוד של המפגש בין הנושאים החשובים בזהות התלמידים בישראל – ארץ ישראל, המדינה והשואה. האם מה שמקשר שלוש נושאים אלו הוא גורל? האם הוא מציב ייעוד? מה התשובות השונות שניתן לתת לשאלות אלו דורשות מאנשי החינוך? ביום הראשון יעסוק הכנס במקומה של ארץ

סרט אנימציה על שמחה הולצברג ז"ל – "אבי הפצועים"

אביה סלומון-חובב ויעל ריצ'לר-פרידמן
בגטו באופן קשה וטראומטי. ככלל, הבחירה באנימציה נבעה גם מהצורך להציג מושגים מרכזיים מתקופת השואה באמצעי מוכר לילדים. בסוף הסרט הסב מספר לנכדו ששמחה שרד במלחמה, הקים משפחה וכל חייו הפגין את "האומץ, את יכולת הנתינה ואת הרצון לעזור שאפיינו אותו כל כך בתקופת המלחמה. הוא היה מסייר בין בתי חולים, מבקר חיילים שנפצעו בקרבות, מעודד אותם ומחזק אותם. שמחה התייחס אל החיילים הפצועים כאילו הם היו הילדים שלו, והם קראו לו לפעמים אבא. בזכות העבודה ההתנדבותית שלו שנמשכה יותר מ-25 שנה הוא זכה לכינוי 'אבי הפצועים'".
הסרט מאפשר אפוא לקיים בכיתה דיון חינוכי על ערך הנתינה ועל כוחות פנימיים של שיקום, המשכיות, הקרבה ומחשבה על הזולת.

ניתן לראות את הסרט בערוץ היוטיוב של יד ושם.

אביה סלומון-חובב היא ראש מדור סרטים ותוכן מקוון במחלקת פיתוח למידה מקוונת, ויעל ריצ'לר-פרידמן היא ראש מדור פיתוח תכניות לימודים במחלקה להכשרת מורים בישראל בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

בבתי חולים לחולי נפש, וכך נהג גם בארץ. את הרב אריה לוי, שכונה "אבי האסירים", הכיר הולצברג במחצית השנייה של שנות ה-50. בעקבות המפגש עם הרב החל הולצברג להקדיש את מרב זמנו לטיפול בנכי צה"ל, באלמנות וביתומים ותמך בהם תמיכה נפשית וכלכלית. הסרט, בן שמונה דקות, מגולל את סיפורו של הולצברג ז"ל בשילוב משחק, אנימציה ותצלומים ותוך שמירה על אמיתות היסטוריות והתאמה לרמה הקוגניטיבית והרגשית של ילדים בני שמונה ותשע – על פי התפיסה החינוכית של בית הספר. את הסרט הפיקה המנחה, הכתבת ובמאית הטלוויזיה שירה פליקס, והוא מבוסס על סיפור קצר שכתבה הסופרת תרצה פלג. האנימציה היא פרי יצירתו של דב גלאס. את סיפורו של הולצברג מלוות דמויותיהם של סב ונכדו. מטרת השימוש המתודי בדמות המבוגר היא לספר את סיפורו של שמחה בגטו ורשה בעזרת תיווך זהיר של השיחה בין השניים. תפקידה של האנימציה, גם היא כלי מתודי, הוא לתאר את קורות גיבור הסיפור ומשפחתו בתקופה זו, אך גם לתת ליוצרים את החופש שלא להציג את מציאות החיים

■ בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם הפיק בפעם הראשונה סרט קצר משולב אנימציה לתלמידי כיתות ג'-ד'. הסרט, סיפורו של שמחה, מציג פתרון יצירתי ועכשווי לדילמה שמלווה תמיד את העבודה החינוכית של בית הספר: כיצד להנגיש את נושא השואה לתלמידים צעירים? את העבודה על הסרט ליוותה בייעוץ מקצועי הפסיכולוגית ד"ר גילה מצליח ליברמן. שלמה הולצברג נולד בוורשה בשנת 1925, בן זקונים להוריו שמואל וציפורה. אף שביתו של הולצברג היה בית דל אמצעים, אימצו הוריו את מנהג הכנסת האורחים וחלקו את מזונם המועט עם אנשים עניים אף יותר. בגטו ורשה עבד הולצברג בעבודות שונות ואף בהברחת מזון כדי לפרנס את משפחתו וזכה לכינוי "חוסיד" בשל מעשי הצדקה שנהג לעשות בגטו. הולצברג השתתף במרד גטו ורשה ולאחר חיסול הגטו נלקח למחנה בודזין. לאחר תלאות רבות הגיע למחנה ברנ-בלזן ומשם שוחרר. בשנת 1946 הקים עם חבריו קיבוץ חרדי בגרמניה, "חפץ חיים" שמו, כדי להתכונן לעלייה לארץ ישראל. עוד בגרמניה נהג לחלק מזון לניצולי שואה נזקקים ולבקר ניצולי שואה שאושפזו

"אין דבר יותר טרגי מגורל עמי": ערכת הדרכה חדשה – שואת יהודי ברית המועצות והשטחים המסופחים

אורית מרגליות

מציגים את התפיסה האינדואולוגית של המלחמה במזרח ושל דמות היהודי הסובייטי. כמאה מדריכים של מחלקת ההדרכות החינוכיות הוכשרו לעבודה חינוכית עם הערכה החדשה (בתמונה).

הערכה פותחה בתמיכתה של קרן ג'נסיס.

הכותבת היא ראש מדור הפיתוח וההכשרה במחלקת ההדרכות החינוכיות בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

מירב ז'נו

נוסף על כך 250 חניכי תנועות הנוער הציוניות הדתיות – בני עקיבא, אריאל, הצופים הדתיים ועזרא – השתתפו בפעילות חינוכית ערכית ביד ושם. במסגרת הפעילות הייחודית התכנסו חברי התנועות במעגלי שיח בתוך המוזאון לתולדות השואה, ובמשך כמה שעות שימש המוזאון קרקע ותשתית לדיונים בעלי משמעות חינוכית וערכית עבור צעירים המנחים את הפעילות בקרב הנוער בארץ.

בפעם הראשונה השנה נפתחה במסגרת אירועי 'בטבת תערוכה ראשונה מסוגה של עבודות שיצרו תלמידות מגמת האמנות באולפנת גילה שבבית שמש, שיאו של תהליך חינוכי ואמנותי. בנות השכבה, הוריהם ואורחי האולפנה השתתפו בערב עיון, ובמסגרתו וביום העיון לתיכונים הדריכו בנות המגמה בתערוכה, והמבקרים זכו לסיום בין-תחומי באתר יד ושם.

הכותבת היא רכזת החטיבה הצעירה במחלקת ההדרכות החינוכיות בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

ובשטחים המסופחים לה – תחום שאינו מוכר דיו לציבור הישראלי. באמצעות חשיפת חומרים ארכיוניים הערכה מציגה את גורלם של יהודי ברית המועצות בימי מלחמת העולם השנייה והשואה.

הלימוד יעמוד על המאפיינים השונים של גורל יהודי ברית המועצות בשואה – הקרבנות הראשונים של הרצח השיטתי, דרכי ההצלה הייחודיות והתופעה הנרחבת של לוחמים ופרטיזנים יהודים. כל זאת תוך פיתוח מיומנויות של ניתוח והבנה של חומרי ארכיון מגוונים. הערכה מציעה לימוד שעיקרו עבודת חקר מונחית ולימוד עמיתים משותף.

על פי הרציונל החינוכי של יד ושם, הערכה אינה עוסקת במתרחש בתוך תהליך הרצח עצמו אלא מנסה להבין את התפתחותו של "הפתרון הסופי" ב-1941 ואת המציאות הקשה והמורכבת שעמה נאלצו יהודי ברית המועצות להתמודד תחת הכיבוש הנאצי. הסיפורים מביאים את קולם של הקרבנות, של שכניהם ושל המצילים, ואילו המקורות הגרמניים

■ "[...] אין דבר יותר טרגי מגורל עמי. מהצד השני של החזית הרגו ושרפו בנו. באבי יאר, מיידנק, אושוויץ [...] בפנינו לא עמדה השאלה: לצד מי להילחם בקרב הזה? לא יכולנו להתנחם שדמם של בני עמים אחרים ירגיע את החיה ויציל אותנו. ידענו כי ניצחון הגרמנים זה מותנו. נלחמנו ללא רחמים של מי שגורלו נגזר. אך גם בצד הזה של החזית, בשורותינו שלנו לא היינו לבני אדם אלא ל"ז'יידים'. להיות נרדף על ידי האויב זה קשה מאוד, אבל כאשר אלה חברייך – זה מעבר ליכולות אנושיות. זו בדידות. זהו גורל עמנו".

ממכתבו של איזנברג, חייל יהודי בצבא האדום, יהודים כותבים לאיליה ארנבורג, 1943-1966

מכתב זה הוא אחד המקורות המובאים בערכת ההדרכה החדשה והמשולבת שפותחה במחלקת ההדרכות החינוכיות בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם. מטרת הערכה להרחיב את הידע ולהעמיק את העיסוק בגורל היהודים ובדרכי ההתפתחות של "הפתרון הסופי" בברית המועצות

פעילויות חינוכיות לציון יום הקדיש הכללי

באדם בתקופת השואה. 900 בנות ובנים מהשירות הלאומי חברי "בת עמי" ו"האגודה להתנדבות" ו-1,500 תלמידים ותלמידות מחטיבות בניינים, מישיבות ומאולפנות ברחבי הארץ השתתפו בפעילויות שונות שנערכו ביד ושם. המשתתפים שמעו את דבריו של יושב ראש מועצת יד ושם וניצול השואה הרב ישראל מאיר לאו, סיירו במוזאון לתולדות השואה, ובסיום מומחז נחשפו לפנייהם הדילמות הקשורות לרוח האדם והם דנו דיון ערכי חינוכי בנושא. כמו כן נערכו מפגשים עם ניצולי שואה, ועדתם פתחה צוהר לתעצמות הנפש שלהם ושל כמותם בימי השואה. באמצעות מגוון סדנאות ופעילות ב"חדר השאלות הגדולות בעקבות השואה" דנו המשתתפים לעומק בסוגיות היסטוריות ואנושיות רבות. וכך אמר מורה של כיתה י"א מבית הספר קריית נוער בירושלים: "התלמידים יצאו נפעמים בראש מורכב עם תובנות מעמיקות על העבר של עמנו והרהורים על תפקידם בהנחלת הזיכרון".

■ מחלקת ההדרכות החינוכיות בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם פועלת להנחלת זיכרון השואה בקרב צעירים ובני נוער ועורכת ימי עיון משמעותיים המעלים לדיון שאלות ערכיות בעיסוק בנושא השואה, בעיצוב זיכרונה ובמשמעותיה בחיי הצעירים היום. בכל שנה המחלקה עורכת אירועים ייחודיים לציון 'בטבת – יום הקדיש הכללי, והשנה הוקדש 'בטבת לנושא השנתי של יד ושם – "לחלץ את תווי פניהם: סיפורו של היחיד בשואה" – והתמקד

סמינרים למחנכים מוסלמים גיימס יוסף מקינוט

קעת תורנו לחנך את מי שלא השתתפו בסמינר", אמר אחד המשתתפים. "כולנו, ברמות הידע שלנו, נעבוד קשה כדי להטביע חותם", אמר משתתף אחר. שיתוף הפעולה של יד ושם עם משרד החינוך, המדע והטכנולוגיה של קוסובו החל ב-2011, ומומחית מטעם יד ושם ביקרה שם בפעם הראשונה ועבדה עם מחנכים בעיר הבירה פרישטינה באפריל 2016. מחלקת אירופה גם יצרה קשר עם השלוחה בפרישטינה של הפורום הגרמני לשירות שלום אזרחי, והוא סייע רבות בתכנון הסמינר.

הסמינרים למחנכים מוסלמים התקיימו בתמיכתם של משרד החוץ, פרויקט ICHETS להוראת השואה באירופה וקרן משפחת אדלסון.

הכותב עובד במחלקת אירופה בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

הלימודיים של הסמינר ואת ההזדמנות להרחיב את הידע ההיסטורי שלהם.

בקבוצת המורים ממרוקו היו הן מחנכים הן מנהיגי דעת קהל, והסמינר גם עורר עניין נרחב בעיתונות הערבית והצרפתית. המשתתפים ציינו שסדר היום של הסמינר היה גדוש, אך לא היו בוחרים לוותר על שום פעילות. "כל אחד מאתנו למד דברים חדשים.

■ בחודשים האחרונים ארגנה מחלקת אירופה של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם שלושה סמינרים עבור מחנכים מאלבניה, ממרוקו ומקוסובו (בתמונה). סמינרים אלו ראוים לציון מיוחד משום שרוב תושבי שלוש המדינות הם מוסלמים, ולישראל אין יחסים דיפלומטיים רשמיים עם מרוקו וקוסובו.

בשיתוף המשרד לחינוך ולספורט של אלבניה התקיים הסמינר הראשון למורים אלבנים ביד ושם. הסמינר הוא תוצאה של ביקורה של מנהלת מחלקת אירופה רחל בד-קפלן באלבניה ושל חתימת מסמך הבנה בנוכחות ראש ממשלת אלבניה אדי רמה שבו התחייב המשרד להכיר בלימודי הסמינרים שייערכו בירושלים. משתתפי הסמינר העריכו את התכנים

■ משתתפי הסמינר ליד הקרון המשמש מצבת זיכרון למגורשים מסרד

את איכות חומרי הלימוד שהם קיבלו ואת האפשרות להיפגש במסגרת הסמינר עם עמיתיהם מרחבי אירופה. "אף שהסמינר נערך במקום מרוחק בסלובקיה, הרגישו המשתתפים שלפעילויות הסמינר הייתה משמעות רבה לעבודתם החינוכית", סיכמה מנהלת מחלקת אירופה רחל בד קפלן.

■ הסמינר התקיים בתמיכתן של הסוכנות האירופית לזכויות יסוד וממשלת גרמניה.

בלהה שילה

שהיא מילאה עד יומה האחרון; פרץ אופוצ'ינסקי, "נושא המכתבים היהודי", מתאר את מצוקות הגטו מנקודת מבטו של סופר הנאלץ לכתת את רגליו ברחובות כדי להתפרנס כדור; אברהם לוין, שהמשיך לתעד ביומנו גם בזמן "הגירוש הגדול", מתאר את האימה של קיץ 1942; וצוואותיהם של ישראל ליכטנשטיין וגלה זקשטיין – שני מסמכים המייצגים את אוספי הארכיון – חושפות את הלך רוחם של בני הזוג לנוכח המוות, ובכתיבתם הגולשת מהמרחב הפרטי-משפחתי למרחב הציבורי-קהילתי הם מקוננים על גורל יהודי פולין בחורבן יהדות אירופה כולה.

הפרייקט **Holocaust Education Video Toolbox** מתקיים בתמיכתם הנדיבה של ג'אן וריק כהן (ארצות הברית). התרגומים נעשו גם בתמיכתם של פרויקט ICHEIC וקרן משפחת אדלסון.

הכנת עובדת במחלקת פיתוח למידה מקוננת בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

של עשרה שירים מולחנים והפקת מופע של השירים. המופע עלה ב-27 בינואר 2017 באולם "צוותא" בתל אביב, ובו שר טל סונדק את שיריו של גאבור ארדש ז"ל. בד בבד עם הפקת האלבום וכדי להפיצו בקרב תלמידים וקהל רחב המתעניין בנושא, הופק מארז ייחודי: אלבום של עשרה שירים מולחנים, מהדורה חדשה של **בכל זאת אינני נפרד** וערכה חינוכית על הנושא. מאות מארזים יחולקו לבתי ספר, לחטיבות ביניים ולתיכונים בארץ.

לפרטים נוספים: 02-6443511

publications.marketing@yadvashem.org.il

המופע והמארז (האלבום, ספר השירים והערכה החינוכית) מופקים באדיבות הקרן המשפחתית על שם תד אריסון.

עשרות מחנכים מאירופה השתתפו בסמינר המשך

המשתתפים בבית הכנסת הפעיל האחרון בעיירה גלנטה הסמוכה לסרד, שם חיה קהילה יהודית משגשגת עד פרוץ מלחמת העולם השנייה.

בין המרצים היו שרת המשפטים של סלובקיה לוציה ז'יטניאנסקה וניצול השואה נפתלי פירסט. פירסט, יליד סלובקיה שנכלא בסרד במשך שנתיים, סיפר למשתתפים בהתרגשות את סיפורו תוך סיור באתרים שהוא תיאר בדבריו. אף שסלובקיה, מדינת חסות של הגרמנים, עשתה שימוש בסרד כמחנה לעבודות כפייה של אסירים יהודים, החלו השלטונות להגביר את קצב המשלוחים למחנות ההשמדה ככל שהתקדם "הפתרון הסופי". מדריכים מאתר הזיכרון של סרד סיירו עם המשתתפים במוזאון ובקרון שמחוץ לבניין המשמש מצבת זיכרון למגורשים.

שיא אחר בסמינר היה סדנה אינטראקטיבית ובין-תחומית שהדגימה פעילות ליום הזיכרון לשואה. בסדנה נעשה שימוש בגלויות בנושא השואה שעיצבו סטודנטים ישראלים לעיצוב, והגלויות נמסרו למשתתפים לשימוש בעבודתם עם תלמידיהם. משתתפי הסמינר ציינו

■ בסוף נובמבר 2016 השתתפו 45 בוגרי סמינרים חינוכיים ביד ושם מכלל מדינות האיחוד האירופי בסמינר המשך בן יומיים בסרד, מחנה עבודת כפייה בזמן השואה בסלובקיה.

לאחר פיילוט מוצלח ברומא בדצמבר 2014 ארגן יד ושם בפעם השנייה סמינר לבוגרים מכלל מדינות אירופה בנושאות ברוטציה של מועצת האיחוד האירופי. בסמינר הדגימו המארגנים כיצד לנצל משאבים חדשים להוראת נושא השואה וזכויות האדם. אחד המשאבים האלה הוא "לוח שנה לחיים", ערכה חינוכית המגוללת את סיפורו של ניצול השואה ההולנדי צבי הרשל בעזרת עדויות, רשומות היסטוריות, צילומי ארכיון ולוח שנה שצייר אביו של צבי והמתאר את מהלך חייו של בנו התינוק כפי שחזה בדמיונו. הרישומים בלוח צופים כיצד הרשל הצעיר יגדל, יבחר לעצמו מקצוע, יתחתן ואף יעלה לארץ ישראל. הערכה, שנכתבה במקור בהולנדית ובגרמנית, הוצגה בפעם הראשונה בגרסה אנגלית. המשתתפים הביעו עניין רב בלוח, והיו שהתעניינו בתרגום הלוח לשפתם. לסיום פעילויות היום ביקרו

חדש בבית הספר הווירטואלי: מרחב למידה חזותית - סרטונים להוראת השואה

הארכיון ומספרים את האירועים ההיסטוריים והאנושיים בגוף ראשון. ששת הפעילים המופיעים בסרטים חושפים נקודות מבט שונות במלאכת ההקמה והאיסוף של ארכיון "עונג שבת" ויחד מציירים תמונה מורכבת של עבודת הארכיון לנוכח גורל היהודים: ד"ר רינגלבלום מתאר את התפתחות תפקידו ועבודת הארכיון במהלך הזמן; רחל אויבר, אחת משלושת הפעילים ששרדו, מספרת על תפקידה – מנהלת מטבח ציבורי ומתעדת, תפקיד

■ לא מכבר עלו לאתר יד ושם חמישה סרטונים חדשים במסגרת הפרוייקט **Holocaust Education Video Toolbox** (מרחב למידה חזותית – סרטונים להוראת השואה). עד כה הופקו 24 סרטים בשפה האנגלית, והשנה הם תורגמו לארבע שפות – עברית, רוסית, ספרדית וגרמנית – וחמישה סרטונים תורגמו ליוונית. הסרטונים עוסקים בנושאי יסוד בלימודי השואה: מהי השואה, שורשי האידאולוגיה הנאצית, התפתחות "הפתרון הסופי", החזרה לחיים, החיים היהודיים שלפני השואה, פדגוגיה ודיסציפלינות שונות ללימוד השואה ועוד. הסרטים זמינים לצפייה באתר יד ושם ובערוצי היוטיוב של יד ושם ועד היום זכו ליותר מ-625,000 צפיות. השנה הוקדשו חמשת הסרטונים לארכיון "עונג שבת" שפעל במחתרת בגטו ורשה בימי השואה ושניהל ההיסטוריון והפעיל הפוליטי והחברתי ד"ר עמנואל רינגלבלום. הסרטים מבוססים על כתבים של פעילי

מופע וערכה חינוכית משיריו של גאבור ארדש ז"ל

יכול להפסיק להיות מכשורו של הנער גאבור והוקסם מאופן הביטוי הייחודי שלו בכתיבתו. סונדק ביקש מיד ושם את הרשות להלחין את שיריו של

גאבור ארדש וקיבל עליו את ניהול פרויקט הלחנת השירים. גולת הכותרת של הפרוייקט היא הפקת אלבום

■ בתקופת השואה הסתגר גאבור ארדש, נער יהודי מבודפשט, עם בני משפחתו מפני בריוני צלב החץ במשך חודשים ארוכים. ימים מעטים לפני שחרורה של בודפשט לא יכול עוד ארדש לשאת את מחנק החיים במחבו ויצא החוצה לנשום אוויר צח. לרוע מזלו אנשי צלב החץ שוטטו אז ברחובות בודפשט וחיפשו אחר יהודים. הם תפסו את ארדש בן ה-13 ואת אמו ארז'בט ורצחו אותם. מקום קבורתם לא נודע.

בשנת 2012 ראה אור בהוצאת יד ושם הספר **בכל זאת אינני נפרד**, ובו 30 שירים, פרי עטו של גאבור ארדש ז"ל. בשנה שעברה פנה היוצר טל סונדק ליד ושם בבקשה לקבל חומרים כתובים כדי להלחין ולהפיח חיים בשירים שכתבו קרבנות שואה. סונדק קיבל לידייו את ספר השירים של ארדש, ולאחר שקרא אותם סיפר כי לא היה

"עוד נשוב וניפגש"

מכתבים אחרונים מהשואה: 1941

■ בבואתו של זלמן לוינסון משתקפת במראה, ריגה, 1937. ארכיון התצלומים, יד ושם

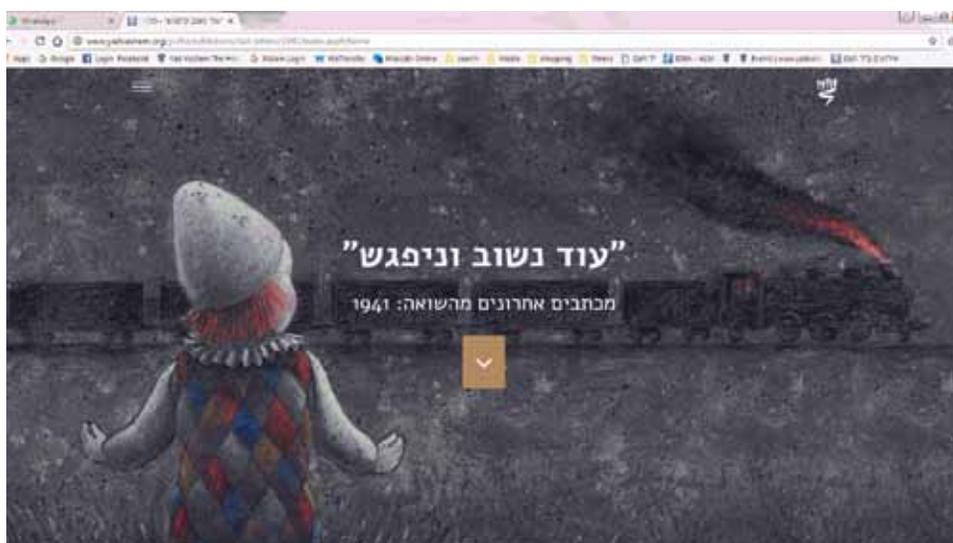

■ בלאגש ומאיר ויארה ביום חתונתם, אמסטרדם, 9 באוגוסט 1939

■ **"אתה חייב להיות חזק וסבלני. יום אחד יבוא סוף גם לזה [...]. אני כותבת זאת רק למקרה שלא אנצל, אבל יש לי הרגשה ששוב להתראות."**

כך כתבה רגינה קנדט בנובמבר 1941 במכתבה האחרון אל בעלה מקסימיליאן ובנה רודי לפני שגורשה מביתה בבלגרד אל מותה עם נכדה סשה וכלתה אה. בארכיון יד ושם שמורים הרבה מכתבים אישיים מתקופת השואה ששלחו יהודים – מבוגרים וילדים –

עבור רבים ממקבלי המכתבים הייתה זו דרישת השלום האחרונה מהבית ומהמשפחה שהותירו מאחור

■ פאול קור (1926-2001), **טרנספורט מספר 2**, מתוך הסדרה "שש תמונות לזכר 6,000,000". יד ושם, אוסף האמנות

אחרים. אחותה של פרידה, אגנס הירשברג, עלתה לארץ ישראל ב-1936, אך הקשר עם בני המשפחה שנתרו בריגה נשמר. גם זלמן שלח לדודתו מכתבים וציורים. באפריל 1941 שלחה פרידה לאגנס גלויה קצרה מריגה. זה היה סימן החיים האחרון. שמותיהם של בני המשפחה רשומים ברשימות הכלואים בגטו ריגה, ולאחר המלחמה נודע לאגנס שאמה שרה, אחותה פרידה, אחיינה זלמן וגיסה זליק נרצחו. אחיה, מישה לוחק, שרד.

הפנימי ואת גורלם של יהודים בשואה. עבור רבים ממקבלי המכתבים הייתה זו דרישת השלום האחרונה מהבית ומהמשפחה שהותירו מאחור, והפרידה ממכתבים אלו – מסריהם האחרונים של היקרים להם מכול – הייתה קשה, אך הם תרמו אותם ליד ושם למשמרת עולם.

אחד הסיפורים המוצגים בתערוכה הוא סיפורם של פרידה וזליק לוינסון אשר חיו בריגה עם בנם בן התשע זלמן, שרה לוחק, אמה של פרידה, ובני משפחה

אל בני משפחה וחברים מבתיים, מגטאות וממחנות, במנוסה, במסתור ובנדודים. בתערוכה המקוונת החדשה של יד ושם "עוד נשוב וניפגש – מכתבים אחרונים מהשואה: 1941" נחשפים לפני הציבור הרחב תשעה מכתבים אישיים אחרונים שכל כותביהם נרצחו בשואה. המכתבים נשלחו מפולין, מלטווייה, מצרפת, מאוסטריה, מאוקראינה, מיוגוסלביה ומרומניה. חלק מהמכתבים נשלחו אל מחוץ לאירופה וכך נשתמרו. כל מכתב, איגרת וגלויה חושפים לפנינו את עולמם

כל מכתב, איגרת וגלויה חושפים לפנינו את עולמם הפנימי ואת גורלם של יהודים בשואה

יונה קובו

■ ציור ששלח זלמן לוינסון מריגה לדודתו אגנס הירשברג בארץ ישראל. בראש הציור כתב בעברית "בית". אמו, פרידה, הוסיפה משמאל בכתב ידה: "זימה [זלמן] צייר את הבית שלנו".

המכתבים ספוגים תקווה וביטחון שהמלחמה תסתיים במהרה ובני המשפחה יתאחדו מחדש וימשיכו לאהוב, לחיות ולשמוח

עוד בתערוכה סיפור גורלו הטרגי של מאיר ויאהר. בפברואר 1941 נתפס ויאהר במצוד באמסטרדם. באוגוסט שלח מכתב ממחנה הריכוז מאוטהאוזן לרעייתו ההרה בלאגש באמסטרדם, וזה היה סימן החיים האחרון ממנו. בשל דרישות הצנזורה נכתב המכתב בגרמנית, שפה שוויארה ככל הנראה לא היה בקיא בה, ולא בכתב ידו אלא נשא רק את חתימתו וצוואה אישית: "בלאגש, אם יהיה זה בן, קראי לו יעקב בן מאיר, ואם בת, קראי לה רחל". כמה שבועות אחרי קבלת המכתב ילדה בלאגש את בתם וקראה לה רחל. המכתב המבשר למאיר על הולדת בתו חזר לבלאגש ממאוטהאוזן בלי שנפתח. מאיר ויאהר נרצח בספטמבר 1941.

המכתבים המוצגים בתערוכה נכתבו ב-1941, השנה שבה הייתה הרדיפה האכזרית של היהודים תחת המשטר הנאצי למסע רצח מתוכנן, שיטתי וטוטלי, ובכל זאת הם ספוגים תקווה וביטחון שהמלחמה תסתיים במהרה ובני המשפחה יתאחדו מחדש וימשיכו לאהוב, לחיות ולשמוח.

שדרוג אתר האינטרנט של יד ושם

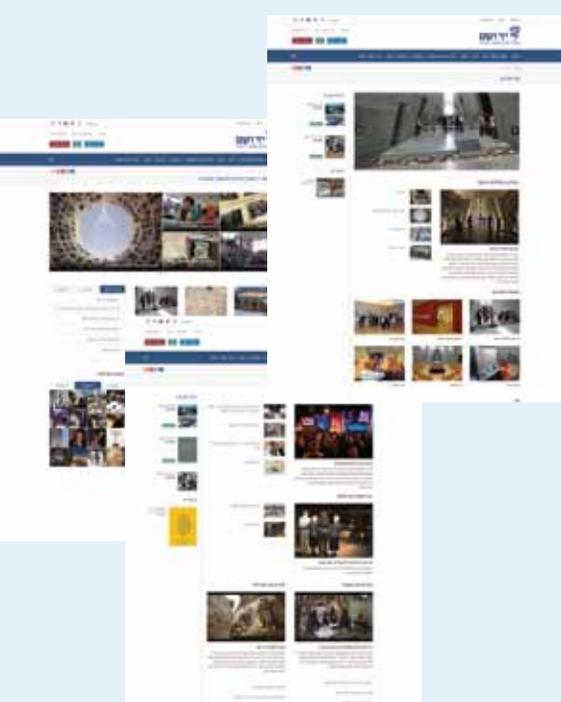
■ ב-2016 קיבלו עליהם מחלקת האינטרנט באגף התקשורת והאגף לטכנולוגיות מידע את המשימה המורכבת והמאתגרת של העברת אלפי הדפים המרכיבים את אתר יד ושם ל-CMS (מערכת ניהול תוכן). לשם כך היה צורך לשדרג את האתר כדי ליצור RWD (עיצוב אתר המשתנה באופן אוטומטי לפי המכשיר) לצורך צפייה מיטבית וחויית גומלין – קריאה נוחה וניווט עם צורך מועט ככל האפשר בהתאמת גודל המסך, בהזזת תמונת המסך ובגלילתו – במגוון רחב של מכשירים (ממחשב שולחני ועד טלפונים ניידים). כמו כן בעקבות השדרוג יעמוד האתר בדרישות התקן הבין-לאומי לנגישות; ישפר את גרפיקת המידע שבאתר לכדי חויית משתמש משופרת יותר; ימטב את התוכן המקוון הנרחב לצורך SEO (מיטוב מנוע החיפוש); יגביר את היכולת להבין את התנהגות המשתמש ולעקוב אחריה; וייצור שילוב ויחסי גומלין מרביים באתר כולו עם כל מגוון פלטפורמות המדיה החברתיות.

משימה שאפתנית זו כרוכה באין-ספור שעות של ניתוח, תכנון, עיצוב ויישום, ונדרשים לה הניסיון והמומחיות שפותחו במשך שנים רבות בשני האגפים. חלקים ניכרים של האתר כבר הועברו ל-CMS, ועבודת השדרוג תימשך לאורך שנת 2017, לרבות הוספת אפיונים שימושיים רבים.

כמו בכל התערוכות המקוונות באתר יד ושם, גם תערוכה זו מגוללת את גורלם של קהילות, משפחות ויחידים בהקשר ההיסטורי בצורה חווייתית באמצעות מגוון החומרים המצויים ביד ושם. בתערוכה נעשה שימוש במאגרי המסמכים, התצלומים, החפצים ויצירות האמנות השמורים באוספי יד ושם. כדי להעצים את חוויית המבקור בתערוכה, חלק מהמכתבים מוקראים בקול. המבקרים בתערוכה המקוונת "עוד נשוב וניפגש" מתוודעים לסיפוריהם של קרבנות השואה באמצעות השריד האישי, האינטימי והייחודי ביותר שהותירו אחריהם – כתב ידם.

במכתבה האחרון מגטו ורשה אל בעלה ובתה הנמצאים בסיביר כתבה פרלה טיטלמן: "אהובים שלי. אני רוצה לראות אתכם. אני מאמצת את כל כוחותי על מנת לשרוד בשבילכם. אבל אתם, אהובים, מוכרחים להוכיח את גבורתכם, להוכיח שאתם מסוגלים להתגבר על העונש והנדודים שאינם מגיעים לכם, בכבוד ובכוח. הנחמה שלכם תהיה המחשבה שזה מוכרח להיגמר מתישהו ואז שוב נהיה מאושרים ביחד. לגעגועים שלנו אין גבול".

הכתבת היא רכזת התערוכה המקוונת במחלקת האינטרנט באגף התקשורת.

בעיית הפליטים היהודים בזמן השואה: הערכה מחדש

פרופ' דן מכמן

אחרים שהוצגו בכינוס: ארגונים יהודיים בין-לאומיים ומשבר הפליטים באירופה; פליטים יהודים בקרואטיה בצל השואה; המדיניות הטורקית כלפי הפליטים היהודים במלחמת העולם השנייה; פליטים יהודים בטהרן בזמן המלחמה; ותפקיד האיטלקים בגורלם של הפליטים היהודים על ספינת המעפילים "פנצ'ו". ההרצאות עוררו דיונים עמוקים ומעניינים.

**יושב ראש הנהלת יד ושם
אבנר שלו פתח את הכינוס
בקריאה לעולם להתעורר לנוכח
המתחולל בסוריה היום – הן
הפשעים המתרחשים שם הן גל
הפליטים האדיר שנמלט משם**

ביום השלישי של הכינוס התכנס מושב מיוחד בנושא הפליטים היהודים בברית המועצות במסגרת המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי של מכון המחקר. במושב דיברה אליענה אדלר מאוניברסיטת פנסילוניה על פליטים יהודים מפולין במרכז אסיה בזמן השואה, ושרה בנדר מאוניברסיטת חיפה דיברה על בעיית הפליטים היהודים-פולנים בשטחי מזרח פולין שסופחו לברית המועצות בשנים 1939-1941. הכינוס נחתם בדיון מסכם של התמונה שעלתה מההרצאות ושל התובנות בעניין בעיית הפליטים בימינו. בדיון השתתפו פרופ' דבורה דבורק מאוניברסיטת קלארק, היועץ האקדמי של יד ושם פרופ' יהודה באואר, ההיסטוריונית הראשית של יד ושם פרופ' דינה פורת ופרופ' גיא מירון מיד ושם והאוניברסיטה הפתוחה. הודגש כי המדיניות של מדינות קליטה לקבלת פליטים הוקשחה דווקא ככל שהבעיה גברה, ותנאי הפליטות בארצות השונות היו שונים מאוד על אף חוויות יסוד בסיסיות דומות. באשר לתובנות בעניין הפליטים בימינו הצביעו המתדיינים על המקום השונה של האנטישמיות בימינו כסביב בעיית הפליטים ועל כך שהפליטות דאז הייתה בעיקרה מאירופה החוצה והיום – מהעולם השלישי והמזרח התיכון אל אירופה, דבר שמצביע על השינוי שחל בתודעה ביחס לאירופה.

הכינוס התקיים בתמיכתם הנדיבה של מרכז גרטנר לכינוסים בין-לאומיים על השואה וקרן גוטירט. בכינוס נערך מושב מיוחד במסגרת המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי.

הכותב הוא ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן.

ילדים מהקינדרטרנספורט שהגיעו מהמבורג שבגרמניה על האנייה "ווישינגטון", אסאתהמפטון, אנגליה. ארכיון התצלומים, יד ושם

ההרצאות בכינוס פרשו תמונה רחבה של הנושא, לרבות היבטים של זהות, רגשות, מוזיקה ויחסים בין פליטים יהודים ללא יהודים ובין קבוצות שונות של יהודים

"לאחר מלחמת העולם השנייה פיתחה הקהילה הבין-לאומית מנגנונים והקמה גופים כדי למנוע הישנות של פשעים נגד האנושות. היום נדרש לעשות שימוש בכלים ובחסמים אלו כדי לעצור את הזוועות בסוריה. אני קורא למנהיגי העולם לשים קץ לסבל האנושי ולספק סיוע הומניטרי לפליטים אשר מחפשים מקום מבטחים".

ההרצאות בכינוס פרשו תמונה רחבה של הנושא: הפליטים בשנות ה-30 וה-40, בתוך האזורים שבשליטת הנאצים ומחוצה להם (באירופה, בצפון אמריקה ובדרומה ובברית המועצות האסייתית), והיחסים בין פליטים יהודים ללא יהודים ובין קבוצות שונות של יהודים ועוד. פרופ' נורמן גודה מאוניברסיטת פלורידה שבגינינזוול נשא את ההרצאה הפתיחה והציג בהרחבה את בעיית הפליטים בשנות ה-30 וה-40 מנקודת המבט של הנציב העליון הראשון לענייני פליטים יהודים ואחרים מגרמניה ג'יימס מקדונלד (שכיהן בשנים 1933-1935) ופעולתו בהמשך. נושאים

לפני כחצי מאה תפסה סוגיית הפליטים היהודים בתקופת הנאציזם מקום מרכזי למדי בחקר השואה הכללי, אשר עד אז היה מצומצם למדי בהיקפו. אמנם הנושא לא נעלם לגמרי ממפת המחקר אחר כך, אך תשומת הלב הכללית של חקר השואה התמקדה מאז אמצע שנות ה-70 באופן גובר והולך ב"היסטוריה של הרודפים" ובמסע הרצח של ימי "הפתרון הסופי". נפילת הקומוניזם במזרח אירופה ופתיחת הארכיונים שם הגבירו תהליך זה.

לאור התובנות שנוספו מאז במחקר על תקופת השואה בכלל ולנוכח בעיית הפליטים החמורה של השנים האחרונות, ערך המכון הבין-לאומי לחקר השואה בסוף דצמבר 2016 כינוס בין-לאומי כדי להעריך מחדש את נושא הפליטים בזמן השואה.

בכינוס הבין-לאומי הדו-שנתי, מסורת שהחלה בשנת 1968, השתתפו חוקרות וחוקרים מגרמניה, מצ'כיה, מקרואטיה, מאוסטריה, מארצות הברית, מיוון, מסרביה, מליטא, מבריטניה ומישראל. יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו פתח את הכינוס בקריאה לעולם להתעורר לנוכח המתחולל בסוריה היום – הן הפשעים המתרחשים בסוריה הן גל הפליטים האדיר שנמלט משם. "בימים ובשבועות האחרונים נוכח העולם בהתחדשות מרחף הדמים בסוריה", אמר שלו והביע את דאגתו העמוקה "מהקולות ומהמראות הקשים של הטבח בבני אדם המתחולל באזור חלב". שלו הדגיש:

סדנת מחקר בין-לאומית של מרכז מירילשווילי: היחסים בין יהודים ולא יהודים בשטחי ברית המועצות בתקופת השואה

שלומית שולחני

פרופ' ג'ון פאול הימקה טען כי בזמן המלחמה אימצו הצעירים הלאומנים האוקראינים את הקו הנאצי.

הרצח ההמוני של היהודים במפורש. עוד ציין ד"ר ריין כי ככל שהתרחב הרצח ההמוני של יהודי בלרוס, כך הלך וגדל מספר הכתבות האנטישמיות בעיתון. שאר המרצים דיברו על היבטים חשובים נוספים. הסדנה אפשרה למשתתפים לשתף את עמיתיהם בממצאי הביניים של מחקריהם ולקבל משוב חשוב להמשך מחקרם.

המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי פועל בתמיכתם של לאורה ומיכאל מירילשווילי.

הכתבת היא רכזת המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי במכון הבין-לאומי לחקר השואה.

היו אויב משני וכי האויבים המושבעים של התנועה הלאומית האוקראינית היו הפולנים והמסטר הסובייטי. פרופ' ניקיטה לומגין, סגן הרקטור של האוניברסיטה האירופית של סנט פטרסבורג, סקר את האנטישמיות בלנינגרד בימי המצור הגרמני על העיר. הוא ציין כי האנטישמיות התגברה מאוד מיולי ועד נובמבר 1941, עד כדי כך שאנדרי ז'דנוב, מזכיר המפלגה הקומוניסטית בלנינגרד והאחראי הפוליטי על חזית לנינגרד בזמן המלחמה, נשא באוגוסט 1941 שני נאומים פומביים נגד תופעת האנטישמיות המתפשטת בעירו. הרצאתו של ד"ר לאוניד ריין מן המכון הבין-לאומי לחקר השואה עסקה בדימוי של היהודים כפי שהוא השתקף ב-Belaruskaya Hazeta, העיתון הבולט בשפה הבלרוסית אשר יצא לאור תחת הכיבוש הגרמני. ד"ר ריין הראה כי תדמית היהודים כפי שהוצגה בעמודי העיתון הייתה תערובת של דימויים גזעניים-אידיאולוגיים ושל סטראוטיפים אנטישמיים מסורתיים. כתיבי העיתון קידמו באופן פעיל את הרעיון כי היהודים הם אסון שנפל על בלרוס והביעו תמיכה בהשמדתם הפיזית גם אם לא הזכירו את

■ בנובמבר 2016, במסגרת פעילות המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי של המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם, נערכה סדנת מחקר בנושא היחסים בין יהודים ללא יהודים בשטחי ברית המועצות בתקופת השואה.

בסדנה השתתפו חוקרים מארצות הברית, ממולדובה, מקנדה, מהולנד, מרוסיה ומישראל, והיא חלק מפרויקט מחקר רב-שנתי הבוחן היבטים שונים של הנושא. הרצאתו של פרופ' אמריטוס ג'ון פאול הימקה מאוניברסיטת אלברטה (קנדה) עוררה עניין רב. פרופ' הימקה הציג את ההיבט הגזעני הנאצי בשנאת חברי הארגון הלאומי האוקראיני SUN כלפי היהודים ואת הסטראוטיפים האנטישמיים המסורתיים (היהודים הם נצלנים, נושאי האידיאולוגיה היודו-בולשוויקית, סוכניה של מוסקווה ועוד). פרופ' הימקה טען כי הצעירים הלאומנים האוקראינים אימצו את הקו הנאצי, והדבר חולל מפנה ביחס ליהודים: שוב לא ניתן להטמיע אותם בחברה האוקראינית, שלא כמו העמים האחרים. עם זאת, טען החוקר, יש לזכור כי עבור האוקראינים הלאומנים, היהודים

ד"ר קים וונשמן: זוכת הפרס הבין-לאומי לספר מחקר על השואה

מן החברה האזרחית ובסופו של דבר מן העולם בכלל [...] כפי שכתבה ד"ר וונשמן: 'על ידי השימוש במחנות ריכוז כמכשירים רצחניים של דיכוי, השפלה וגירוש, סייעו הגסטפו והאס-אס להפוך את היהודים הגרמנים ממיעוט הטרורגני בתוך החברה לזרים שנתפסו כקבוצת אויבים אחידה שיש להרחיקה מהציבוריות הגרמנית. לכן מחנות ריכוז סייעו ליצור קטגוריה של אויב שעדיין הייתה בראשית היווצרותה'. מכאן שהטיפול ביהודים במחנות הריכוז שלפני המלחמה סלל את הדרך למסע רצח שיטתי וכלל אירופי (ואף מעבר לגבולותיה) של היהודים שהלך והתפתח בין 1941 לבין 1945."

עוד הוענקו שני ציונים לשבח: לד"ר לאה פרייס מיד ושם על ספרה *Displaced Persons at Home: Refugees in Warsaw September 1939-July 1942* (יד ושם, 2015) ולפרופ' ז'ק קורנברג על ספרו *The Pope's Dilemma: Pius XII Faces Atrocities and Genocide in the Second World War* (הוצאת אוניברסיטת טורונטו, 2015).

■ מימין לשמאל: פרופ' דן מכמן, זוכת הפרס ד"ר קים וונשמן, דורית נובק ופרופ' דינה פורת

המיוחד באסירים היהודים, בהביאה ראיות מפורטות התרומות להבנת מקומם של היהודים במחנות מלפני המלחמה. עד עכשיו הבנה זו לא הייתה מבוססת דיה. נקודה זו בלבד מצדיקה כשלעצמה קריאה מדוקדקת של הספר, "הוא ציטט. "הספר הוא תרומה עצומה למחקר השואה בגלל ההשלכות של טיפול מיוחד זה על הבנתנו את ההסתגלות המהירה של הציבור הגרמני לרעיון שהשכן היהודי הוא אויב שיש להכחידו, תחילה

■ ב-13 בדצמבר 2016 העניק יד ושם את הפרס הבין-לאומי לשנת 2016 לספר מחקר על השואה על שם אברהם-מאיר שוורצבאום לזכר משפחתו שנספתה בשואה לד"ר קים וונשמן, מרצה להיסטוריה של אירופה בעת החדשה במרכז האקדמי-גרמני לחילופי סטודנטים וחוקרים (DAAD) וסגנית מנהלת של המרכז ללימודים גרמניים-יהודיים באוניברסיטת סוסקס, על ספרה *Before Auschwitz: Jewish Prisoners in the Prewar Concentration Camps* (הוצאת הרוורד, 2015).

הטקס נפתח בדברי ברכה מוקלטים של תורמת הפרס, סבינה שוורצבאום, אשר נעדרה מן האירוע בשל לידת ביתה.

פרופ' דן מכמן, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן, הגיש לד"ר וונשמן את הפרס והביא משיקולי חבר השופטים: "במחקרה המשובח והעשיר בתיעוד, המשלב בשיטתיות נקודות מבט ודעות שונות, פרשה ד"ר וונשמן תיאור נרחב של הטיפול

סדנה לדוקטורנטים: שיתוף פעולה בין-לאומי

במוסדות השונים ולבעיות ודילמות של סימונים ארכיוניים וחוקים ממשלתיים מגוונים בעניין אופיים זהים הנמצאים בארכיונים שונים. במושב זה השתתפו סגנית מנהלת ספריית וינר וראש תכנית המחקר ד"ר כריסטין שמידט; חוקרת שירות האיתור הבין-לאומי (ITS) וחוקרת בספריית וינר מרי ורבו; ד"ר זו וקסמן מאוניברסיטת אוקספורד וספריית וינר; וינסנט סלאט ממוזאון השואה בווינגטון; מנהלת מחלקת שירותי יעץ ומידע באגף הארכיונים של יד ושם ליטל בר; ומנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה ד"ר יעל נידם-אורביטו. הסדנה התקיימה בתמיכתן הנדיבה של קרן גוטוירט ועידת התביעות.

תגובות לגירוש היהודים מסלוניקי; התכנון של מבצע ריינהרד; רכוש יהודי בפולין שלאחר המלחמה; ההרורי בני הדור השני על השואה ביוון; צנזורת האפרטהייד והנצחת השואה בדרום אפריקה; טראומה ועדות בכתביו של אוטו דב קולקה; ומחקר חדשני בנושא שיתוף פעולה והתנגדות בתחום של מוזיקה והופעות בלט בפריז תחת הכיבוש הנאצי. כמו כן לרשות הדוקטורנטים הועמדו המקורות המחקריים הנרחבים הנמצאים בארכיונים ובספריות של יד ושם. ישיבה מיוחדת הוקדשה לדיון על התיעוד הנגיש

■ בנובמבר 2016 אירח המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם סדנה משותפת לדוקטורנטים, וביניהם עמיתים שקיבלו מענק מחקר על שם שאול קגן ללימודי שואה מתקדמים מטעם ועידת התביעות. הסדנה נערכה ביד ושם בשיתוף ספריית וינר ללימודי השואה ורצח עם (לונדון) ואוניברסיטת טסליה (יוון), ובה הציגו דוקטורנטים מישראל, מאנגליה, מגרמניה, מאוקראינה ומיוון את מחקריהם לפני עמיתיהם ולפני חוקרי יד ושם. נושאי המחקרים המגוונים כללו: מוזיקה ווקלית בגטו טרזין; תלמידים יהודים בסלוניקי בזמן מלחמת העולם השנייה;

יום עיון: ספר חדש על יחס העולם הערבי לשואה

■ ב-1 בדצמבר 2016 התקיים ביד ושם יום עיון לרגל ההוצאה לאור של ספרם של אסתר ובמן ומאיר ליטבק "מאמפתיה להכחשה: תגובות לשואה בעולם הערבי" (יד ושם ומאגנס, 2015). (הספר ראה אור באנגלית בשנת 2009).

ספר זה, פרי עטם של שני חוקרים מובהקים של העולם הערבי, מהווה תרומה ראשונה וחשובה לחקר יחסו של העולם הערבי לשואה. זאת משום שעד עתה מעט מאוד נכתב על נושא מכריזי זה ומשום שהמחקר שלפנינו מבוסס על שפע עצום של חומר ראשוני פרטני ומצייני תמונה מעמיקה של הלכי הרוח הן בקרב האליטות האינטלקטואליות הן בקרב הציבור הרחב. בחלק הראשון מנתחים המחברים ניתוח כרונולוגי את יחסו של העולם הערבי לכמה פרשיות היסטוריות כמו השואה בזמן התרחשותה, הסכם השילומים בין גרמניה לישראל, משפט אייכמן וצעדי ההתקרבות של הכנסייה הקתולית אל העם היהודי. החלק השני הוא

השואה על שם ג'ון ניימן, על "היטלר, המופתי חאג' אמין אל חוסייני ותהליך קבלת ההחלטות על 'הפתרון הסופי': מיתוסים ומציאות", וההיסטוריונית הראשית של יד ושם פרופ' דינה פורת נשאה הרצאה על הכנסייה הקתולית ויחסה לשואה ולעם

היהודי בשיח הערבי. שני המחברים הגיבו לדבריהם, והוקרן סרט קצר הממחיש את הלהט ואת העוינות שנושא השואה מעורר בקרב הדוברים ומורי ההלכה של העולם הערבי. הן הסרט הן ההרצאות הצביעו על החרדה בעולם הערבי מפני האופן שבו ישראל והעולם היהודי מצליחים להנציח את זכר השואה ולהזיק לדעתם לאינטרסים של העולם הערבי-מוסלמי.

יום העיון התקיים בתמיכת קרן גוטוירט.

תמטי ומעלה את הנושאים העקרוניים: הכחשת השואה והצדקתה, השוואת הציונות לנאציזם, האשמת הציונים בשיטות פעולה עם הנאצים וגרמניה הנאצית במבט לאחור, מקומה של השואה בשיח על הנכבה, השבת הרכוש היהודי שנגזל בשואה ויום הזיכרון הבין-לאומי שעליו הכריז האו"ם. שלל הנושאים הזה נוכח בלבו של הסכסוך הישראלי-ערבי כל העת, מאז השואה ועד היום, והדיון בנושאים אלו בספר תקף וחשוב במיוחד בימינו. המחברים אינם רואים את העולם הערבי ראייה מונוליתית, אלא מזהים את מורכבותו ואת ריבוי פניו, והם קשובים לקולות שונים בתוכו, גם לקולות המעטים ההולכים נגד הזרם ומוקיעים את הכחשת השואה ואת הביטויים האנטישמיים. ובמן וליטבק גם אינם מתפתים להציג קו פוליטי ששניהם, או כל אחד מהם, מאמינים בו, אלא כותבים ללא התלהמות וללא זיהוי פוליטי. ביום העיון דיבר פרופ' דן מכמן, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה לחקר

מפגש דוקטורנטים הלומדים את שואת יהודי פולין

■ ב-3 בנובמבר 2016 ערך המרכז לחקר שואת יהודי פולין של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם סדנת מחקר לדוקטורנטים בישראל. מטרת הסדנה הייתה להפגיש את הדוקטורנטים החוקרים נושאים הקשורים לפולין בתקופת השואה ולתת במה לשיח מחקרי כדי להעלות סוגיות ובעיות מתודולוגיות, וכן נושאים משותפים הקשורים לתהליך המחקר ולממצאי המחקר. פרופ' דן מכמן, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה

בחלק האחרון של הסדנה נערך דיון פתוח על האתגרים העומדים כיום בפני תלמידי המחקר העוסקים בשואת יהודי פולין – מציאת חומרים, ניתוח תעודות, לימוד השפות הנדרשות למחקר ועוד. עוד נדונו דרכים חדשות לסיוע בקידום תלמידי מחקר.

המפגש התקיים במסגרת המרכז לחקר שואת יהודי פולין הפועל בתמיכת הנדיבה של קרן אהרון גוטוירט ומלגת המחקר על שם דנק גרטנר, יד ושם.

לחקר השואה על שם ג'ון ניימן, ופרופ' חוי דרייפוס, מנהלת המרכז, בירכו את הבאים והציגו את מטרות המפגש. פרופ' ברברה אנגליקנג מהמרכז הפולני לחקר השואה בוורשה ניהלה לאחר מכן מושב מיוחד, ובו ערכה דיון מתודולוגי על תעודות שעניינן שואת יהודי פולין. בחלק השני של הסדנה הציגו שני דוקטורנטים, מאיה דובר-דפן ונעם רחמילביץ', את עבודות המחקר שלהם, ולאחר מכן היה דיון על כל אחת מההרצאות.

עמיתת מחקר: ד"ר אנה מרציוסובסקי

■ מאז החלה ללמוד לימודים הונגריים וצרפתיים וכן לימודי שואה באוניברסיטת ELTE בבודפשט, התמקדה ד"ר אנה מרציוסובסקי בייצוג האמנותי של השואה והזהות היהודית בשנים שלאחר המלחמה

בהונגריה, במיוחד בתקופת השלטון הקומוניסטי בשנים 1948-1989.

בשלוש השנים הראשונות שלאחר מלחמת העולם השנייה התאמצה ממשלת הקואליציה החדשה של הונגריה, ובה המפלגה הקומוניסטית, להביא פושעי מלחמה לדיון. התקשורת דנה בפתיחות באנטישמיות בזמן המלחמה, וכמה סופרים יהודים הונגרים פרסמו דיווחים על מה שנודע לאחר מכן כשואה בהונגריה. אך כפי שמסביר ההיסטוריון פאול היינבריק, כאשר עלה לשלטון ב-1948 משטר של מפלגה אחת, יצרו וטיפחו הקומוניסטים זיכרון רשמי שלפיו שחרר הצבא האדום עטור התהילה את הונגריה מרודנות פשיסטית והעניק לבני העם ההונגרי הזדמנות לבנות מדינת פועלים חדשה וצודקת. ניצחון הקומוניזם פטר

"התברר שהיו הבדלים ניכרים בשפת מאמרים אלו", מסבירה ד"ר מרציוסובסקי. "לדוגמה, בדיווח על גורלם של יהודי הונגריה לפני המלחמה ובמלחמה, מאמרים בחיים חדשים מוסיפים תמיד את 'הליטוש האידיאולוגי' הנדרש מטעם המדיניות הרשמית. לעומת זאת דברי הלל לצבא הסובייטי המשחרר ולשלטון המיטיב חסרים במאמרי המהגרים היהודים". עוד הבדל ניכר הוא שהתקשורת ההונגרית השתמשה במונחים מעורפלים או במילים כלליות כמו "קרבת הפשיזם", מילים שנעדרו מתקשורת המהגרים.

ד"ר מרציוסובסקי, חובבת ספרות, שמחה במיוחד לגלות באוספי ארכיון יד ושם טקסטים ספרותיים הונגריים (רומנים ושירים) שהודפסו בישראל, בצפון אמריקה ובדרום אמריקה בשנים 1945-1989. "אף שהייתי עמיתת מחקר ביד ושם במשך שלושה חודשים בלבד, שהויתי הייתה פורייה מאוד", היא מסכמת. "מלבד המחקר שלי, הנייתי להשתתף בכל ההרצאות והאירועים שמתקיימים ביד ושם, במיוחד בכינוס בנושא הפליטים היהודים בזמן מלחמת העולם השנייה שהתקיים בדצמבר [ראו עמ' 12]. ולדעתי פאנל הסיום היה חשוב ביותר עבורנו חוקרי השואה".

ד"ר אנה מרציוסובסקי קיבלה מענק מחקר מן המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם ומן הקרן לחקר יהדות הונגריה בזמן השואה על שם ד"ר אינגריד ד' טאובר.

לנצל את ההזדמנות

שוד היהודים בזמן השואה

■ מה קרה לרכושם ולחפציהם של היהודים בזמן השואה? כיצד הגיעו לידיהם של תושבים לא יהודים מקומיים, ומה קרה להם לאחר מכן? שאלה זו נדונה בשניים מבין מאמרי הכרך שכתבו ד"ר אנה וילגלה וד"ר שטפן כריסטיאן יונסקו בגיליון החדש של כתב העת המדעי **יד ושם – קובץ מחקרים** (מד:2). דרכים ושיטות שונות שימשו בשוד חסר המעצורים והנרחב של רכוש היהודים בזמן השואה. במקרים רבים נעשה השוד לא רק מתוך תאוות בצע, אלא גם מתוך תאוות רצח. רכושו של יהודי היה יכול לשמש מניע לרצח אותו אדם או אמצעי להישארותו בחיים של אותו יהודי בעת ובעונה אחת.

ד"ר וילגלה וד"ר יונסקו חוקרים שני אזורים סמוכים: מזרח גליציה וצפון בוקובינה. מאמריהם חושפים הבדלים רבים בין שני האזורים לפני המלחמה ובמשך המלחמה, אך תאוות הבצע והחמדנות כלפי רכוש יהודי מגשרות על פערים אלו. אחד ההבדלים היה הגורם השולט – גרמניה אשר כבשה את מזרח גליציה, או רומניה אשר כבשה מחדש וסיפחה את צפון בוקובינה – אשר השפיע על האופי והמבצעים של השוד.

הן הגרמנים, באופן פרטני או רשמי, הן השכנים הפולנים והאוקראינים של היהודים שדדו רכוש יהודי, ולעתים קרובות היה השוד כרוך באלימות כלפי יהודים. חפצים ורכוש של יהודים הגיעו לידיהם של נוצרים מקומיים בדרכים שונות, אבל השכיחות ביותר היו סחיתת יהודים והצעת פרסים מטעם הגרמנים תמורת שיתוף פעולה ברצח ההמוני של היהודים. עוד מציגה ד"ר וילגלה את הפרדוקס שבו דווקא תאוות הבצע לרכוש היהודי הגדילה את סיכוייהם של היהודים לשרוד. בתיאוריהם מכנים היהודים לעתים קרובות את הפולנים והאוקראינים "פושעים" ודנים את שכניהם לשעבר בחומרה. תיאור זה משקף את "האכזבה העצומה של היהודים מהתנהגותם של שכניהם". במעקב אחרי גורל הרכוש השוד לאחר המלחמה מוצאת ד"ר וילגלה שהתושבים המקומיים כמעט ולא התחרטו או הביעו צער על השוד. אוקראיני מקומי

חפצים ורכוש של יהודים הגיעו לידיהם של נוצרים מקומיים בדרכים שונות, אבל השכיחות ביותר היו סחיתת יהודים והצעת פרסים מטעם הגרמנים תמורת שיתוף פעולה ברצח ההמוני של היהודים

תוך התבססות על מגוון רחב של יומנים, זיכרונות, עדויות וראיונות בוחן מאמרה של ד"ר וילגלה "על דברים יהודיים": רכוש יהודי בגליציה המזרחית במלחמת העולם השנייה את ההשתלטות על רכוש יהודי באזור שהיה בזמן המלחמה למחוז גליציה של הגנרלגוברנמן בפולין. כאן

ד"ר דוד זילברקלנג

"הישיר מבט אל המצלמה ואמר שכשהסיע בעגלתו חפצים של יהודים אל בית כנסת נטוש בבובורקה, לפי פקודת הגרמנים ב-1942, היה צעיר וטיפש. היום היה לוקח הרבה יותר לעצמו" (עמ' 98).

ד"ר יונסקו מנתח את הנהנים ממדיניות הרומניאניזציה של משטר אנטונסקו, במיוחד בצ'רנוביץ בשנים 1941-1943: הן מתיישבים "קליפורניים" (בוקובינה נודעה אז כ"קליפורניה החדשה" של רומניה בגלל שלל האפשרויות לעשיית רווחים) הן ספרדים מקומיים. מדיניות הרומניאניזציה הכלכלית של אנטונסקו עוררה תחרות ניכרת בין שתי קבוצות אלו, והן פעלו מתוך תאוות בצע ורצון להתעשר בקלות על חשבונם של היהודים ומתוך תקווה להתחמק מגיוס לכוחות צבא רומניה והעברה לחזית המזרחית. אמנם לספרדים רומנים אתניים אלו יצאו מוניטין של תאוה, שחיתות ואכזריות, אך היו ששיתפו פעולה עם יזמים יהודים מקומיים ועם פועלים מקצועיים בניהול עסקיהם החדשים. כך התאפשר ליהודים להישאר בערים בתוקף היותם פועלים מקצועיים חיוניים, וסיכוייהם לשרוד גדלו.

האנטישמיות השזורה בתאוות הבצע הייתה רווחת מאוד בזמן השואה, וכך גם הנכונות להיפטר מן היהודים ואף לרצוח אותם. אולם לעתים דווקא תאוות הבצע הייתה סיבה להשאיר את היהודים בחיים, ולעתים קרובות ניסו יהודים לנצל הזדמנויות רגעיות אלו כדי לשרוד.

גיליון זה של **יד ושם – קובץ מחקרים** יצא לאור בעזרת **Samson Charity Foundation, based in Switzerland and Hamburger Stiftung Förderung von Wissenschaft und Kultur**

הכותב הוא חוקר בכיר במכון הבין-לאומי לחקר השואה והעורך הראשי של **יד ושם – קובץ מחקרים**.

למידע נוסף על המגוון המקיף של ספרי יד ושם ולהזמנת ספרים:
טלפון 02-6443230 02-6443511
פקס 02-6443509
www.yadvashem.org
publications.marketing@yadvashem.org.il

ד"ר רוברט רוזט

בארצות הבלטיות. בספריו החשובים: **תולדותיה של מחתרת** (עם צבי בראון, 1962), **לוחמים ועומדים על נפשם** (1974), **עם הגב אל הקיר** (1978), **פנקס הקהילות לאטביה ואסטוניה** (1988) **ופנקס הקהילות ליטא** (1996). אוסף שלם של כתביו וכתבים עליו שמור בספריית יד ושם.

פרופ' לזין היה חבר במועצת יד ושם ופעיל בענייני הנצחה וזיכרון השואה בארצות הבלטיות. אישיותו הייתה רבת פנים: ידען גדול, דעתני, בעל חוש הומור מפותח, אב, סב וחבר חם ואהוב. יהיה זכרו ברוך.

הכותב הוא מנהל הספריות של יד ושם.

פרופ' דב לזין (1925-2016)

■ פרופ' דב לזין ז"ל הלך לעולמו בנובמבר 2016. פרופ' לזין היה מייצג מובהק של הדור שעבר את השואה ואחרי לימודים פורמליים עסק בחקר השואה.

דב לזין נולד בקובנו ב-1925, למד בגימנסיה העברית בעיר במשך שבע שנים וסיים את לימודיו בתיכון בשנת 1941. ב-1943 הצטרף למחתרת האנטי-נאצית בקובנו וב-1944 הצטרף ליחידת הפרטיזנים "מוות לכובשים" שפעלה ביערות סביב וילנה. בתום המלחמה עלה ארצה והתחיל ללמוד סוציולוגיה, היסטוריה יהודית וכלכלה באוניברסיטה העברית בהר הצופים. לזין לחם במלחמת העצמאות ואחריה שב ללימודיו. הוא סיים את התואר

הראשון בעבודה סוציאלית ואחרי שנים קיבל דוקטורט מהאוניברסיטה העברית עבור מחקרו על התנגדות יהודי ליטא לגרמנים. הוא היה אחד המראיינים הראשונים בארכיון לתיעדו בעל פה במכון ליהדות זמננו באוניברסיטה ומונה למנהל הארכיון ב-1988. נוסף על כך היה לזין חוקר במכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם במשך שנים רבות.

פרופ' לזין היה חוקר פורה מאוד והוציא תחת ידו כ-700 מאמרים וספרי מחקר בעיקר על השואה

לבנות זיכרון חזותי של השואה

דבורה ברמן

סדנת מומחים בין-לאומית לשימוש בסרטים כמקור היסטורי

סרטי מקור מווילופולה סקשינסקיה אשר צילם דוד טייטלבאום ב-1938 או ב-1939. ארכיון הסרטים, יד ושם. באדיבות הלן גלוקסמן ומשפחתו של דוד טייטלבאום

לפני כמה שנים הופקד ביד ושם סרט נדיר זה שצולם בצבע ומתעד את החיים היהודיים בשטעטל של ווילופולה לפני המלחמה. בעזרת קרובים (במיוחד חנה רחל גלוקסמן, אחייניתו של דוד טייטלבאום) הצליחו ביד ושם לזהות רבים מן המצולמים בסרט. מאז הועלה הסרט לערוץ היוטיוב של יד ושם, הוא זכה ליותר מ-150,000 צפיות.

“הסרטים הללו פותחים צוהר לעולמן של הדמויות המצולמות וגם לעולמם של יוצרי הסרטים”, מסבירה אפרת קומיסר, ראש מדור סרטי מקור באגף הארכיונים של יד ושם ואחת המרצות בסדנה. “זוהי המחויבות שלנו, הארכיונאים, לחקור את הסרטים הללו לעומק ולהציגם לקהל הרחב בדרך המדויקת והנכונה ביותר האפשרית, ובכך לעצב זיכרון חזותי מדויק יותר של השואה. בסרט יש דבר מה שאין בסוגי תיעוד אחרים – כתובים, מושמעים, ואפילו בתצלומים: מראות האנשים, המקומות והאירועים, המתארים באופן חי את ההתרחשויות בזמן אמת. במובן מסוים הצפייה בהם כמעט מחזירה אותם לחיים”.

מאוסטריה, מצרפת, מגרמניה, מהולנד, מארצות הברית וממדינות אחרות – וסיפקה להם כלים ודרכי עבודה לשימוש בחומר מוסרט מתקופת השואה כמקור היסטורי. הדיונים עסקו בחומר מוסרט שנמצא בארכיונים ובאוספים הקשורים לשואה; באתגרים הייחודיים הכרוכים באיתור, באיסוף ובשחזור של סרטים נדירים אלו; ובדילמות מתודולוגיות וטכניות שעניינן שימוש בסרטי מקור.

אחד הסרטים שהוצגו בסדנה צולם בידי דוד טייטלבאום, צלם חובב שנולד בוויילופולה סקשינסקיה אשר בדרום מערב פולין בשנת 1891, היגר לאחר שנים לארצות הברית והיה לאיש עסקים מצליח. טייטלבאום נהג לבקר את משפחתו בעיירת מולדתו כמעט בכל שנה, ובשנת 1938 ואולי אף בשנת 1939 הסריט את ביקוריו. בני המשפחות טייטלבאום, רפפורט וסרטוריה, שכניהם ומכריהם תועדו במצלמתו.

הגרמנים כבשו את ווילופולה ב-1939. ב-26 ביוני 1942 נשלחו יהודי העיירה לגטו ברופצ'צה. לפני הגירוש רצחו הגרמנים כ-50 יהודים חולים וקשישים. כמה מהאנשים שמופיעים בסרט של טייטלבאום נרצחו באותו יום.

■ **באגף הארכיונים של יד ושם שמורים אלפי סרטים מקוריים מהתקופה שלפני השואה ומהשואה, ובהם יומני קולנוע, סרטי חובבים, סרטי תעמולה ומשפטים של פושעים נאצים לאחר השואה.** בסרט כמקור ארכיוני טמונים רבדים רבים של מידע, ומחקר מעמיק מסייע להבין את המוטיווציה ואת האידאולוגיה של מי שצילם אותו, לזהות מקומות, מצבים ואנשים, ליצור את המסגרת הגאוגרפית ולתארך את הסרט, כל זאת כדי להעמיק את הידע ההיסטורי ולהנציח את הקרבנות. ככל שהמידע על הסרט רב יותר, כך הוא משמש מסמך היסטורי חשוב יותר.

בחודש ספטמבר 2016 נערכה ביד ושם סדנה פורצת דרך בנושא – “סרטים ארכיוניים מתקופת השואה כמקור היסטורי: מתודולוגיה ואתיקה בעידן הדיגיטלי” – בחסות התשתית האירופית לחקר השואה (EHR – European Holocaust Research Infrastructure).

EHR הוא פרויקט בין-לאומי ששם לו למטרה לטפח ולקדם גישה למסמכי תיעוד של השואה הפזורים ברחבי העולם. הסדנה נועדה במיוחד למומחים וכינסה כ-30 אנשי מקצוע מן השורה הראשונה – ארכיונאים, חוקרים והיסטוריונים

צבי ברנהרט

ידע לספר על תחושת הסיפוק המקצועי שחש כשהיה ביכולתו לסייע לבני משפחה בדליית מידע וכשבזכותו גילו מה עלה בגורלם של יקיריהם – אך כולם חשו גם את האכזבה כאשר לא עלה בידם להשלים את התמונה. באמצעות EHR אנו מקווים לחזק את הקשרים המקצועיים ולהגביר את היכולת לדעת היכן למצוא מידע מסוים, וכך לסייע לאנשים רבים יותר להשלים את הפאזל המשפחתי שלהם”.

בשנת 2016 טופלו כ-32,000 בקשות למידע ארכיוני, כ-7,000 מהן בביקור באולם הקריאה ביד ושם וכ-25,000 בפנייה מרחוק.

הכתוב הוא סגן מנהל המחלקה לשירותי יעץ ומידע באגף הארכיונים.

סדנה נוספת של EHR: לספק שירות מיטבי

ביותר לשרת את הציבור המבקש מידע על אירועים שהתרחשו לפני יותר מ-70 שנה.

“כאשר הציג כל משתתף את המוסד שלו, התגלו ההבדלים הניכרים בין מוסדות גדולים וקטנים, לרבות ההשפעות המשפטיות וההיסטוריות המקומיות על המוסד עצמו”, מסבירה ליטל בר, מנהלת מחלקת שירותי יעץ ומידע באגף הארכיונים של יד ושם, “אך היה מרתק להיווכח עד כמה רוב האתגרים של המשתתפים דומים למדי. ביד ושם ובמוסדות אחרים נעשתה עבודת מחשוב עצומה, והיא שיפרה מאוד את יכולתנו לספק מידע, אולם פרטים רבים לא תועדו על ידי הגרמנים או שהתיעוד אבד במשך השנים. כל אחד מן המשתתפים

■ **בעולם של מענה מהיר ותשובות מידיות, כיצד יוכלו יד ושם ומוסדות שואה אחרים לספק מידע מעמיק ומדויק למשפחה המנסה לברר מה עלה בגורלו של בן משפחה אהוב? איך ניתן לספק שירות מקצועי אמפתי בעת ובעונה אחת למספר גדול והולך של אנשים המחפשים מידע על קרבנות שואה?**

שאלות אלו עמדו במרכזו של סמינר שנערך בחסות EHR בכותרת “שירותי יעץ: נהלים מיטביים ושימוש חדשני בחומרים” במכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם בנובמבר 2016. נציגים מ-15 מוסדות ברחבי העולם המעניקים שירותי יעץ לאוספים הקשורים לשואה התכנסו כדי לדון בדרכים היעילות

אחים לנשק

איריס בר-ניר כהן

הפציו של הפרטיזן אברמוביץ' והתצלומים שנמסרו לאוספי יד ושם מספקים מידע ועדות מוחשית על פעילותו הייחודית של מחנה המשפחות של טוביה ביילסקי

רצחו את בנה ואת בעלה של סלוצקי, והיא הצליחה להימלט ליער ולהגיע אל מחנה ביילסקי. בתום המלחמה נישאו השניים ועלו לארץ ישראל. לזוג נולדו שתי בנות. בשנת 2009 נפטר יעקב אברמוביץ' בשיבה טובה, בגיל 97.

הפציו של הפרטיזן אברמוביץ' והתצלומים שנמסרו לאוספי יד ושם מספקים מידע ועדות מוחשית על פעילותו הייחודית של מחנה המשפחות של טוביה ביילסקי, מחנה פרטיזנים שזכה לחשיפה

■ יעקב אברמוביץ' (במרכז, עם פרטיזנים יהודים אחרים) במחנה ביילסקי

■ בפברואר 2016 מולאה משאלתו של יעקב אברמוביץ', פרטיזן ומפקד במחנה המשפחות של טוביה ביילסקי, והפציו האישיים מתקופת המלחמה הופקדו ביד ושם למשמרת נצח.

אברמוביץ', יליד 1913, לחם בנאצים ביערות נובוגרודק (היום בבלרוס) יותר משנתיים. "הפרטיזן יעקב אברמוביץ' היה חייל מסור ונאמן, ביצע פעולות מסוכנות מאוד [...] מילא את פעולותיו באהבה ולא היסס לסכן את נפשו", כך תיאר אותו טוביה ביילסקי לאחר המלחמה.

עוד בהיותו בגטו נובוגרודק שמע אברמוביץ' על האחים ביילסקי המסתתרים ביער ומבצעים פעולות נגד הצבא הגרמני וביקש להצטרף אל שורות הפרטיזנים. בעידודה של אמו ניסה לברוח מהגטו ולחבור אל האחים ביילסקי, אך משלא הצליח גיבש תכנית חלופית.

על פי השמועות שהסתובבו בגטו, הפרטיזנים נהגו להגיע למחנה דבורץ' שמחוץ ליערה כדי להתרחץ, ולכן חיפש אברמוביץ' דרך להגיע אל מחנה העבודה עם אחיו הצעיר גבריאל וקיווה ששם יוכלו לחבור אל קבוצת הלוחמים. בסיועו של מוכר הצליחו האחים אברמוביץ' לחמוק מהגטו ולהיכנס לתוך המחנה והצטרפו לקבוצת חוטבי עצים. שבועיים לאחר בריחתם חוסל הגטו וכל תושביו נרצחו.

במחנה דבורץ' פגש אברמוביץ' פרטיזנים מהמחנה של טוביה ביילסקי, אולם הם אמרו לו שעל פי הוראותיו של ביילסקי, לא ניתן להצטרף לשורות הלוחמים ללא נשק. בעזרת מוכר במחנה העבודה הצליח אברמוביץ' להשיג רובה מקולקל, והוא ברח מהמחנה וקיווה שהאחים ביילסקי יקבלו אותו לשורותיהם בכל זאת. אחיו גבריאל נותר במחנה העבודה. זמן קצר לאחר מכן רצחו הגרמנים את אסירי מחנה העבודה, ובהם גבריאל.

אברמוביץ' שוטט ביערות ובתום חיפושים ממושכים באזור הצליח לאתר את מחנה המשפחות של טוביה ביילסקי ולהצטרף אל הקבוצה. "בבוקר פתחתי את העיניים", סיפר לאחר המלחמה, "ואני נמצא בין יהודים! בין פרטיזנים! אני כבר מצפצף על הגרמנים! אני כבר לא מפחד. טוביה אמר: 'יעקב, צחצח את הרובה שלך, את הסוס, ותכין את עצמך, מחר בשש בבוקר אתה צריך להתייצב במגרש, ואתה יוצא לפעולה'". הפעולה שיצא אליה הייתה פיצוץ פסי רכבת, דוגמת הפעולה המופיעה בסרט הקולנוע ההוליוודי התנגדות.

יותר משנתיים חי יעקב אברמוביץ' ביערות ולחם בשורות הפרטיזנים. הוא שימש מפקד יחידת הפרשים ולאחר מכן עבר ליחידת חבלנים ונפצע כמה פעמים במהלך המלחמה.

במחנה המשפחות פגש את יוכבד סלוצקי שהכיר לפני המלחמה בנובוגרודק כאשר למד תורה אצל סבה הרב. הגרמנים

■ המגפיים והמכנסיים של אברמוביץ' בזמן המלחמה

■ לאחר המלחמה בנה אברמוביץ' דגמים המחמישים כיצד חיו בעיירה וביער בקרב הפרטיזנים.

בין-לאומית בעקבות הסרט התנגדות. במגפיו של אברמוביץ' ניכרים סימני התיקון שנעשו במחנה שביער – תפרים גסים ומסמרי עץ שנועדו לחזק את העקבים ומעידים על החיים ביער.

לאחר המלחמה בנה יעקב אברמוביץ' דגמים של סוסים נושאי עגלות עצים וקש המדגימים כיצד חיו בעיירה וביער בקרב הפרטיזנים. דגמים אלו נתרמו אף הם לאוסף החפצים של יד ושם.

נכדתו של יעקב אברמוביץ', עידית אורני, תיאמה את העברת החפצים ליד ושם. "אנחנו, בני המשפחה, היינו רוצים להגשים את צוואתו של סבא להביא את הפריטים ליד ושם", היא כתבה, "כדי שהם יישמרו ויוצגו לדורות הבאים".

הכותבת היא אוצרת משנה במחלקת החפצים באגף המוזאונים והמערך למבקר.

מאז 1983 תמך התורם ליד ושם דוד ברג ז"ל בפיתוח יד ושם בהר הזיכרון. מאז פטירתו קרן דוד ברג תומכת בדיגיטיזציה של תצלומים ובשחזור של יצירות אמנות וחפצים מתקופת השואה השמורים באוספים הנרחבים של יד ושם. בשנים האחרונות קרן דוד ברג תומכת בשימור של פריטים אלו, כמו החפצים המצוינים בסיפור למעלה.

"אנחנו כבר לא לבד"

איחוד משפחתי ביד ושם

■ בנות הדודות פאניה בלקאי והניה בורנשטיין מושקוביץ שהתאחדו ביד ושם מחזיקות בתמונה של אביה של פניה, ניסן בנד.

■ **האחיות הניה מושקוביץ ורבקה פטשניק היו בטוחות שאין להן קרובי משפחה.** הוריהן, שמחה וינטה בורנשטיין, נפטרו כשהן היו צעירות, ונאמר להן שמשפחתן המורחבת הושמדה בשואה. שמחה

אף שלא ידעו דבר זה על גורלו של זה, ניסן תמיד קיווה למצוא שרידים מבני משפחתו

וינטה נמלטו מוורשה במלחמת העולם השנייה עם שלושה מילדיהם הירש-לייב, אברם ורבקה; חנה (הניה) נולדה בסיביר. בספטמבר 1948 עלו שמחה וינטה לישראל עם שתי בנותיהם. המשפחה הייתה סבורה שהם השרידים היחידים מכל משפחתה של ינטה – אחיה ניסן בנד וארבע אחיות.

אולם לפני בריחתה של ינטה מפולין, ברח גם ניסן לברית המועצות. אף שלא ידעו דבר זה על גורלו של זה, ניסן תמיד קיווה למצוא שרידים מבני משפחתו. ילדיו, פאניה בלקאי וגנאדי בנד, עלו ארצה עם משפחותיהם בעלייה הגדולה בשנות ה-90 של המאה הקודמת.

בתחילת 2016, בעקבות מסע שורשים לפולין, חיפשה פאניה במאגר המרכזי של שמות קרבנות

ניסן. מבלבלת וסקרנית, הגיעה פאניה עם בנה יבגני ליד ושם כדי לברר מי הנציח בטעות את ניסן. סימה ולקוביץ ממחלקת היעץ והמידע ערכה חיפוש בדפי

השואה מידע על משפחתה ולתדהמתה גילתה דף על שם אביה ניסן שמילא שמחה בורנשטיין. בתחתית העמוד היה רשום ששמחה הוא גיסו של

אוספים פריטים אישיים מתקופת השואה בברית המועצות לשעבר

אורית נימן

תוכן וצולם מיד ושם בליווי מתנדב מקומי הגיעו לביתם לצורך תיעוד וצילום של החומרים.

במחוז ויניצה היה האתגר מורכב יותר. ליד ושם הגיעו פניות רבות של חברי קהילה המתגוררים בעיירות מרוחקות ממרכז העיר, ונציגי הג'וינט ארגנו הסעות מהפריפריה אל מרכז צילום התיעוד.

תוצאות המבצע בשתי הקהילות היו מרשימות הן מבחינת הכמות הן מבחינת התוכן. 164 אנשים, 67 מהם ניצולי שואה, מסרו לצילום יותר מ-1,700 פריטי תיעוד. כמחצית מן החומר הוא תצלומים, רובם תצלומים המתעדים את חיי הקהילות היהודיות לפני השואה ותצלומים משנות המלחמה. העתקי התיעוד הועברו ליד ושם וקוטלגו, והם זמינים לקהל הרחב.

הכותבת היא ראש מדור איסוף וקליטת פריטים באגף הארכיונים.

מטרת הפרויקט הייתה לאסוף מסמכים ותצלומים מתקופת השואה שנמצאים בידי אנשים בשתי הקהילות, לסרוק אותם ולהעביר העתקים אל יד ושם. לצורך זה הציב הצוות המקצועי של יד ושם עמדות דיגיטיזציה להפקת העתקים והעמיד צלמים מקצועיים להפקת העתקים איכותיים של המסמכים. מבצע האיסוף התקיים במוסדות "חסד" שמפעיל הג'וינט בקהילות היהודיות בחבר המדינות. עובדי "חסד" התנדבו לערוך את האיסוף ואת הרישום של החומרים לאחר הכשרה ובעזרת חונכות וסיוע של נציגי יד ושם.

אנשי הקהילות קיבלו את פני עובדי יד ושם בהתרגשות רבה ובזרועות פתוחות, וברשותם כבר היו מסמכי תיעוד רבים. רוב מוסרי החומרים הגיעו למרכזי "חסד", אך אנשי הצוות גם נסעו לבתייהם של ניצולי שואה שהתקשו להגיע למרכזים בכוחות עצמם. נציג

■ **בספטמבר 2016 הגיעה נדיז'דה קורבטוב לבית ביליזקי (ילידת 1939, ויניצה שבאוקראינה) עם בתה סבטלנה ליום איסוף פריטים מתקופת השואה של יד ושם שהתקיים ב"חסד", מרכז יהודי קהילתי, בוויניצה.** קורבטוב שרדה בשואה בזהות בדויה, בבית הילדים של לידיה פוסטולובסקי בעיר העתיקה של ויניצה. היא הגיעה לבית הילדים לאחר שאמה ינטל ואחיה מארק נורו למוות ברחובות ויניצה, ולאחר המלחמה חזר אביה ניקולאי מהחזית ואסף אותה מבית הילדים. ביום האיסוף מסרה קורבטוב תצלומים של בני משפחה ותצלומים שלה בבית הילדים מ-1944.

יום האיסוף התקיים במסגרת מבצע שבו יצאו נציגי יד ושם, בשיתוף הג'וינט-חבר המדינות העצמאיות, לאיסוף ולתיעוד של פריטים אישיים מתקופת השואה בשתי קהילות יהודיות באוקראינה – ויניצה ולבוב.

מתנדבי פרויקט איסוף השמות בקרב קהילת דוברי הרוסית

לאה גולדשטיין

אולגה ליטבק

וסיפורים טרגיים ומרגשים. כל סיפור הוא בבחינת נטל רגשי כבד על כתפי המתנדבים.

שמות רבים של קרבנות השואה נאספים בזכות הפרויקט "להחזיר את הכבוד" של הקונגרס היהודי ברוסיה ושל מרכז השואה במוסקוה שמקים אנדרטאות באתרי רצח יהודיים ברוסיה. שמות הנרצחים החרוטים בכל אנדרטה נאספו בזכות

מתנדבות מסייעות למלא דפי עד לזכר קרבנות השואה באירוע יום הניצחון 2016 ליד בית הכנסת הגדול במוסקוה.

המאמצים המשותפים של חוקרים ומתנדבים מקומיים ושל פרויקט איסוף השמות.

מתנדבי פרויקט איסוף השמות פועלים בקרב קהילות דוברות רוסית גם בארצות אחרות. אלכסנדר קונובלצ'וק מהעיר אולם שבגרמניה לא נח עד שהצליח לדבר עם כמעט כל עד פוטנציאלי בקהילה היהודית בעירו. זאת ועוד, הוא נוסע ללא לאות אל ערי בווריה ומראיין אנשים בקהילות אחרות.

נוסף על כך מתנדבי פרויקט איסוף השמות יוצרים קשר טלפוני עם דוברי רוסית בעולם. אריקה טלר, ניצולת שואה ששרדה בטרזיינשטט בגיל צעיר, באה כמעט יום-יום ליד ושם ומטפלת בפניות הטלפוניות. כמו כן היא מלווה קבוצות ניצולים המבקרים בגרמניה ותמיד מספרת בפגישות אתה את סיפורה האישי. "אבל בעיקר אני מדברת על חשיבותו של פרויקט איסוף השמות של יד ושם ומסבירה עד כמה הוא חשוב גם היום", היא אומרת. "לא כולם יודעים שהיום עדיין חסרים ביד ושם עוד כמיליון ושלוש מאות אלף שמות של קרבנות השואה. אנו נחויים לאסוף את כולם".

לסייע במילוי דפי עד נא ליצור קשר עם פרויקט איסוף שמות קרבנות השואה: names.proj@yadvashem.org.il לדוברי רוסית: names.ru@yadvashem.org.il

פרויקט איסוף שמות קרבנות השואה ביד ושם מתקיים בתמיכתם של דנה יוסי הולנדר.

הכתבת היא רכזת פרויקט איסוף שמות קרבנות השואה בהיכל השמות באגף הארכיונים.

■ "לובה רבינוביץ, אחותה ביבה והוריהן סירבו לציית להוראה של הנאצים [כך במקור] לבוא למפקדה שלהם באודסה. הנאצים באו לביתם, הוציאו את ארבעתם החוצה (זה היה חורף) ושפכו עליהם דליי מים. ארבעתם קפאו מיד והפכו לפסלים מקרח. הם קפאו למוות באטיות ובעיני גדול. ואת כל זה השכנים ראו דרך החלון וסיפרו לביילה".

כך תיארה נטליה צרטוק, מתנדבת בפרויקט איסוף שמות קרבנות השואה אשר עזרה לביילה סוטולינה למלא דפי עד לזכרם של חברתה ובני משפחתה. פרויקט איסוף השמות של יד ושם פועל ברחבי העולם ובשיתוף פעולה עם ארגונים יהודיים שונים (קהילות, מוסדות רווחה ועוד), גם ברחבי ברית המועצות לשעבר. בזכות תמיכתם קיימת רשת שלמה של מתנדבים אשר מראיינים ניצולים ועדים פוטנציאליים ועוזרים להם למלא דפי עד ושאלוני ניצול או מפונה.

רשת שלמה של מתנדבים מראיינים ניצולים ועדים פוטנציאליים ועוזרים להם למלא דפי עד ושאלוני ניצול או מפונה

מתנדבי פרויקט פועלים מטעם ארגונים שונים, לדוגמה "סנד אברהם" EVA-1 בסנט פטרסבורג, וכן במוזאון לתולדותיהם ותרבותם של יהודי בלרוס במינסק. הפרויקט כבר פעל בעבר בעיר מינסק, ולא מכבר התחדשה בה עבודת ההתנדבות: במשך כשמונה חודשים המתנדבת טמרה מרגולינה הצליחה למלא כ-1,700 דפי עד לאחר שראיינה את כל מטופלי החסד החדשים במינסק, בגומל ובערים אחרות מאז הפעם האחרונה שנעשו ראיונות לפני כארבע שנים.

המתנדבים במוסקוה במסגרת הפרויקט "זיכרון, עזרה, דורות" (בתמיכת הג'וינט) משתדלים להשתתף כמעט בכל אירועי הקהילה היהודית בעיר כדי לנצל כל הזדמנות לספר על פרויקט איסוף השמות. הם חוזרים ומבקרים בבתי הניצולים כדי לקבל תמונות של הנרצחים, נוסעים למעבדה כדי להעתיק את התמונות באיכות גבוהה ושבים לבית הניצול כדי להחזיר את התמונות המקוריות. "במקומות המרוחקים בברית המועצות לשעבר לפעמים האוזן הקשבת היחידה לאנשים המבוגרים היא המתנדבים שמראיינים אותם", אומרת שרה ברקוביץ, מנהלת הפרויקט ביד ושם. "נותני העדות חולקים עם המתנדבים הרבה זיכרונות

העד ובמאגר שירות האיתור הבין-לאומי (IOT) ושם גילתה את הקשר בין בני המשפחה. עוד העלתה בדיקתה של ולקוביץ כי רבקה וחנה מתגוררות בישראל. וכך ב-13 בדצמבר 2016 נפגשו בני הדודים בפעם הראשונה ביד ושם.

לאחר האיחוד המרגש תיארה הניה את התדהמה שחשה כאשר התקשרו מיד ושם לבשר לה שבת דודתה מחפשת אותה. "ברגע הראשון חשבתי שיש כאן טעות", הסבירה, "אך היום כשנפגשנו הרגשתי קשר מיד; משפחתי גדלה לפתע. בזכות יד ושם גילינו שאנחנו כבר לא לבד".

"קשה לי לתאר את תחושת", הוסיפה פאניה והציגה תמונות משפחה ישנות ששמרה ובהן צולם אביה ניסן לפני המלחמה. "אני מאוד מתרגשת ומאושרת. אבי תמיד חיפש בני משפחה וחלם למצוא אותם. כעת חלומו התגשם".

עד היום אסף יד ושם יותר משני שלישים של שמות היהודים שנרצחו בשואה. ארבעה מיליון ושבע מאות אלף שמות מתועדים במאגר המרכזי של שמות קרבנות השואה, והם נגישים ב-www.yadvashem.org באנגלית, בעברית, ברוסית, בספרדית ובגרמנית. איחוד משפחות כמסופר לעיל, בזכות מילוי דפי עד, הוא נדיר למדי, אך יד ושם מחויב לסייע לכל מי שמחפש בני משפחה אבודים. למידע נוסף: ref@yadvashem.org.il

איסוף שמות דרך המדיה החברתית

■ בעת האחרונה יזם יד ושם קמפיין במדיה החברתית שמטרתו קריאה דחופה לאסוף את שמות קרבנות השואה שעדיין אינם ידועים כדי להנציח אותם במאגר השמות המקוון של יד ושם. הקמפיין תוכנן בקפדנות כדי להגיע לכל מי שיש לו מידע על שמות קרבנות השואה באמצעות קבוצות מדיה חברתיות על פי נתונים גאוגרפיים ותחומי עניין. סרטוני וידאו ופוסטים במדיה החברתית באנגלית, בעברית וברוסית הניבו פעילות רבה וזכו לשיתוף נרחב ברחבי העולם. הקמפיין סייע להפיץ את דבר המאמץ ההיסטורי החשוב והדחוף לתעד את שמותיהם של כל גבר, אישה וילד יהודים שנרצחו בשואה.

למידע נוסף: names.proj@yadvashem.org.il

עיטור "המסדר למצוינות אזרחית" של ממלכת ספרד הוענק לאבנר שלו

לאורך השנים נוצר קשר עמוק בין מנהלת דסק איברו-אמריקה, מיאמי, ספרד ופורטוגל באגף לקשרי חוץ של יד ושם פרלה חזן לבין מרכז ספרד-ישראל. "אני רואה באות זה לא רק מחווה אישית כלפיי אלא גם הכרה במאמצים המשותפים של כולכם [עובדי יד ושם] ושל כל המעורבים, באופן מקצועי ובמסירות רבה, בהנחלת זכר השואה בארגונים דומים בספרד", אמר שלו. הוא הזכיר את קשריו העמוקים של העם היהודי עם ספרד ואת עבודתו של יד ושם בתחום חקר השואה, החינוך בנושא השואה וההנצחה והדגיש את הצורך ב"המשך השיח כדי לשמור על ערכינו האנושיים, במיוחד בתקופתנו, הרוויה במתיחויות פוליטיות וכלכליות".

■ ב-15 בדצמבר 2016 הוענק ליושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו העיטור הספרדי היוקרתי "מפקד המסדר למצוינות אזרחית". בשם מלך ספרד העניק שגריר ספרד בישראל פרננדו קרדררה סולר לשלו את העיטור בטקס במעון השגריר, בנוכחות חברי הנהלה ועובדים של יד ושם, בני משפחתו וחברים קרובים. שלו זכה בעיטור עבור שנים של שירות ציבורי בתפקיד יושב ראש הנהלת יד ושם ועבור פעילותו רבת השנים בנושא חינוך והנצחת השואה בארץ ובעולם.

"המסדר למצוינות אזרחית" (Orden del Mérito Civil) נוסד בשנת 1926 כדי להכיר בשם מלך ספרד באזרחי ספרד ובזרים שתרמו תרומה יוצאת דופן לספרד. עד היום זכו בעיטור ראשי מדינות, מלכים, מלכות, בני משפחות מלוכה, שרים, דיפלומטים ופקידים בכירים.

צלום: דניאל בניצ'יק

סרטים מהאוסף "פסטיבל עין יהודית" הופקדו במרכז הצפייה

סיפורים ונקודות מבט מגוונות על השואה. גדי קסטל ועודד גיא, מפקים ובמאים מהוותיקים בתעשיית הקולנוע והטלוויזיה הישראלית, ניהלו את הפסטיבל במשך 13 שנים בדרום הארץ, מתוך רצון להנגיש את הקולנוע העולמי לקהל הצופים הישראלי, והשקיעו בתרגום הסרטים לעברית. בעת האחרונה יזם מרכז הצפייה פרויקט שימור דיגיטלי של הסרטים המתורגמים, בזכות תרומתו הנדיבה של ארתור בראונר (בתמונה), מפיק סרטים מגרמניה, ניצול שואה ומהתומכים הוותיקים של מרכז הצפייה.

■ בשנת 2016 הושלמה הפקדתם של 67 סרטים מהאוסף "פסטיבל עין יהודית: מיסודם של גדי קסטל ועודד גיא" בספריית הסרטים הדיגיטלית במרכז הצפייה של יד ושם. באוסף דרמות, סרטים קצרים וסרטי תעודה ועלילה – כולם מתורגמים בכתוביות לעברית. הסרטים, ובהם הנריק וורש – הזמר של וורשה (ויסלב דברובסקי, 2007, פולין), הקומיסרית (אלכסנדר אסקולדוב, 1967, ברית המועצות), סיגרד ואיזק (אנדרס ואלגרן, 2005, שוודיה) ותחת שמים מוזרים (דניאל בלאופוקס, 2002, פורטוגל) – מביאים

הסכם עם הארכיון הלאומי של אלבניה

■ ב-31 באוקטובר נחתם ביד ושם מסמך הבנות בין הארכיון הלאומי של אלבניה וארכיון יד ושם. על ההסכם חתמו יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו ומנהל הארכיון הלאומי של אלבניה ד"ר ארדיט בידו. במעמד החתימה נכחו מנהל אגף הארכיונים של יד ושם וראש קתדרת פרד הילמן לתיעוד השואה ד"ר חיים גרטנר, שגריר אלבניה בישראל ד"ר באדהיל צאנאי וסמנכ"ל אירו-אסיה במשרד החוץ השגריר לשעבר צבי רב-נר. להסכם זה, אבן דרך חשובה ביחסים שבין שתי המדינות, קדם מסמך הבנות שנחתם בין בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם לבין משרד החינוך של אלבניה בתחילת השנה התומך בקיום סמינרים חינוכיים ביד ושם להכשרת מחנכים להוראת השואה לדורות הבאים. באירוע החתימה נכחו גם משתתפי הסמינר הראשון למורים אלבניים ביד ושם.

"בארכיון האלבני שמורים, בין השאר, מסמכים שישפכו אור על הצלת היהודים באלבניה בתקופת מלחמת העולם השנייה", מסביר ד"ר גרטנר. "אלבניה, מדינה שרוב תושביה מוסלמים, הייתה יוצאת דופן

קבוצת בדואים ביקרו ביד ושם

■ בסוף נובמבר ביקרו ביד ושם יותר מ-100 גמלאים בדואים ובדואיות מגוש משגב שבצפון הארץ. הקבוצה הגיעה ליד ושם במסגרת המיזם "שלישי בשלייקס" של המשרד לשוויון חברתי בראשות השרה גילה גמליאל. המבקרים סיירו במוזאון לתולדות השואה ובתערוכה המציגה את סיפורם של הילדים בשואה – "כוכבים בלי שמים" – בהנחייתם של מדריכים דוברי השפה הערבית של יד ושם.

במלחמת העולם השנייה: היא הייתה המדינה היחידה באירופה שבסיוע המלחמה היו בה יותר יהודים מאשר בתחילתה. בזכות תרבותו וערכיו שהיו ספוגים באהבת האדם, נקט העם האלבני יזמה ובזמן המלחמה סייע והציע מקלט לפליטים יהודים רבים שנמלטו מהנאצים וממשתפי פעולה מקומיים וכך הציל אותם. חלק מספורי גבורה אלו מוצגים בתערוכה (שהועלתה לאתר יד ושם): 'בֶּסָה: מילה של כבוד – מוסלמים אלבנים שהצילו יהודים בשואה'. אנו מקווים שהסכם זה יביא להגברת שיתוף הפעולה בין המדינות ובין הארכיונים לחשיפת סיפור ייחודי זה".

ולכן לשכוח את המתים פירושו להרוג אותם שוב. אדישות היא התגלמות הרוע".
באירוע התקיים רב שיח בנושא "הניצולים וזיכרון השואה" בהשתתפות פרופ' חנה יבלונקה, ד"ר שמעון אזולאי והמשוררת אגי משעול.

אזכרה שנתית וערב עיון לציון 78 שנה לפוגרום "ליל הבדולח"

■ "למחרת היום פגשתי ידד, וביחד הלכנו לבית הכנסת. מצאנו אותו חרב וזרוע הריסות. בהיותנו יהודים אדוקים, הרמנו ספרי תפילה וקרעי דפים רבים ככל שיכולנו, נישקנו אותם בדבקות והחזרנו אותם לשולחנות ולמדפים הנותרים".
עדותו של הילד פליקס רינדה, ינה, 1938 מתוך ספרו של מרטין גילברט ליל הבדולח: כרוניקה של חורבן

ב-9 בנובמבר התקיים ביד ושם ערב עיון בנושא פוגרום "ליל הבדולח" לקהל הרחב. את הערב הנחתה סגנית מנהלת אגף הנצחה וקשרי קהילה אורלי ניר. ד"ר נעמה ש"ק, מנהלת מחלקת פיתוח למידה מקוונת בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם, הרצתה בנושא "כיצד נפרדים מילד? אבא, אימא וילד: הקינדרטרנספורט", והשחקנית, המחזאית והבמאית שרה פון שורצה נשאה הרצאה בכותרת "בין שני עולמות".

אירועים נוספים ביד ושם

- 9 באוקטובר ■ אזכרה ליוצאי אוקראינה
 - 13 באוקטובר ■ אזכרה לארגון יוצאי סטוביץ'-סוודז'נא
 - 26 באוקטובר ■ אזכרה ליוצאי טומשוב
 - 6 בנובמבר ■ אירוע שנתי ליוצאי בוקובינה
 - 8 בנובמבר ■ אזכרה לזכר קהילת סטשוב
 - 13 בנובמבר ■ אזכרה שנתית ליהודי פיטרוקוב טריבונולסקי והסביבה
 - 23 בנובמבר ■ אזכרה שנתית ועצרת לזכר יהודי לבוב
 - 30 בנובמבר ■ אזכרה שנתית ליהודי לטווייה
 - 2 בדצמבר ■ אזכרה ליוצאי צ'נסטחוב
 - 8 בדצמבר ■ עצרת לציון 75 שנים לגירוש יהודי בסרביה לטרנסניסטריה
 - 21 בדצמבר ■ אזכרה ועצרת שנתית ליהודי שדלץ שנרצחו בשואה
- הכותרת היא עוזרת הפקה במחלקת האירועים באגף הנצחה וקשרי קהילה.

אירוע לזכרו של פרופ' אלי ויזל ז"ל

■ פרופ' אלי ויזל ז"ל

כשציין את איכויותיו הייחודיות של פרופ' ויזל הן כעד הן כשליח של זיכרון השואה, אמר יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו: "אלי ויזל היה מהראשונים שביטאו את הצורך לא רק לספר מה קרה בשואה כי אם גם למצוא ולהסביר את המשמעות של השואה לדורנו ולדורות העתיד. הוא היה רגיש לכל עוול וחש אחריות מיוחדת, כניצול שואה, להיאבק בעוול. אלי ויזל הקדיש את כישורנותו הגדולים להבעת המשמעות הערכית שזיהה במורשת השואה ולניסוח האנושות לאחריות המוסרית הנובעת מכך".

ד"ר יוסי צ'חנובר, חבר בקרן אלי ויזל לאנושיות-ישראל, כינה את פרופ' ויזל "פה, הן לניצולים, הן למתים. בנאוםו בבית הלבן דיבר פרופ' ויזל על סכנת האדישות. הוא חזר והדגיש כי ההפך מאהבה אינו שנאה, אלא אדישות. הניטרליות עוזרת לתוקפים,

■ ב-6 בנובמבר 2016 אירח יד ושם כינוס בכותרת "שליחי השליחים: בעקבות מורשתו של אלי ויזל". את האירוע פתח נשיא המדינה ראובן (רובי) ריבלין ובדבריו נזכר במילותיו של פרופ' ויזל בפתיחת המוזאון לתולדות השואה של יד ושם במרץ 2005.

פרופ' ויזל הטיל על כתפי הדורות הבאים את המשימה להיות "שליחי השליחים" – לא רק לזכור את מה שקרה אלא לחתור לבניית עולם אחר. "אי אפשר לצרוב בתודעה של ילדינו, של עתידנו, רק את המראות, את הקולות ואת השמות", אמר הנשיא, "הזיכרון צריך להיות לקוד מוסרי חברתי וערכי [...] עלינו מוטל להמשיך במשימה, לשנות את העולם, לתקן אותו קצת יותר".

ערב הגות לקהל הרחב לציון יום הקדיש הכללי

■ מאות אנשים נהרו ליד ושם בערב חורפי וקר ב-4 בינואר כדי להשתתף בערב הגות לציון יום הקדיש הכללי, שבו מנצחים קרבנות שואה שיום מותם לא נודע. בערב – "תמונות מלאות עיניים" – נשא הרב והסופר חיים סבתו, מהמייסדים והעומדים בראש ישיבת ההסדר ברכת משה במעלה אדומים, הרצאה מרגשת, והועלה מופע מוזיקלי של הזמר והיוצר ישי ריבו (בתמונה).

למחרת, באירוע בהיכל יהדות ווהלין, שלוחת בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה בגבעתיים, הוקרן הסרט העלילתי עם הנץ החמה (סרביה, 2012). לאחר ההקרנה דיברה נעמה גליל, פרויקטורית באגף הנצחה וקשרי קהל, על "סיפור של חסד ושאלה של זהות: בעקבות זהותם של ילדים יהודים לאחר השואה".

השתתפות יד ושם בטקס בחלמנו

■ ב-8 בדצמבר נערך במחנה חלמנו שבפולין טקס זיכרון במלאת 75 שנה למשלוח הראשון שהגיע למחנה. יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו וציפי זילברמן, בתו של ניצול המחנה שמעון סרברניק ז"ל, צולמו במוזאון לאמנות השואה ביד ושם, והדברים שנשאו שודרו בשידור ישיר לטקס בחלמנו. קטעים מעדותו של סרברניק, המוצגים במוזאון לתולדות השואה, הוקרנו בפתיחת הטקס. הטקס שודר בשידור חי בטלוויזיה הפולנית.

"צילילים של אש ותקווה": קונצרט לזכרם של מלחינים יהודים שנרצחו בשואה

■ ב-21 בנובמבר, בשעות הערב, נערך באודיטוריום של יד ושם אירוע מיוחד לציון 75 שנה להקמת גטו טרזין. הערב נפתח בסיום מוזיקלי מודרך במוזאון לתולדות השואה. בשש תחנות ברחבי המוזאון שמעו המשתתפים מוזיקה חיה בליווי הסברים קצרים. בקונצרט הסיום המיוחד באודיטוריום ביד ושם נוגנו יצירותיהם של מלחיני טרזין שכתבו בגטו ומצאו את סופם הטרגי באושוויץ ושל מלחינים נוספים שנרצחו בשואה. את היצירות שרה זמרת הסופרן אלכסנדרה וילסון, והמנהל המוזיקלי היה דן רפופרט.

יום עיון לנספחים צבאיים

■ ב-7 בדצמבר התקיים בפעם הראשונה ביד ושם יום עיון ל-14 נספחים צבאיים ממדינות שונות. היום נפתח בברכתו של יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, ומיד לאחר מכן נשא היועץ האקדמי ליד ושם פרופ' יהודה באואר הרצאה מרתקת על מדיניות צבא ארצות הברית ויהודי אירופה בימי מלחמת העולם השנייה. עוד סיירו הנספחים סיום מודרך במוזאון לתולדות השואה וסיוור "מאחורי הקלעים" בארכיוני יד ושם.

■ מאוקטובר 2016 עד ינואר 2017 ערך יד ושם כ-270 סיורים מודרכים לכ-3,800 אורחים רשמיים מישראל ומחו"ל. עם האורחים נמנו ראשי ממשלה ושרים, עובדי ארגונים לא ממשלתיים וראשי ערים, שגרירים וראשי שלטון מקומי ונספחים צבאיים ותרבותיים. להלן מעט מן האורחים המכובדים שביקרו ביד ושם בארבעת החודשים האלה.

■ **נשיא גואטמלה ג'ימי מוראלס** (מימין) ואשתו פטרישיה מרוקין סיירו ביד ושם ב-28 בנובמבר 2016 בהדרכתו של מנהל היכל השמות ד"ר אלכסנדר אברהם. "האנושות אינה יכולה להיכנע לפעולות המסכנות את עצם קיומה", אמר הנשיא מוראלס. "ממשלת גואטמלה מצטרפת לגינוי המעשים הנוראים שנעשו בשואה; אנשים חפים מפשע נפלו קרבן לרדיפה ולהשמדה ללא כל סיבה".

■ **נשיא פולין אנדז'י זודה** (מימין) ביקר ביד ושם ב-17 בינואר 2017 עם רעייתו אגתה קורנהאוזר-זודה ושגריר ישראל בפולין לשעבר יושב ראש מועצת יד ושם לשעבר פרופ' שבח וייס. בספר האורחים של יד ושם כתב הנשיא: "יד ושם מציג את השואה ואת הטרגדיה של העם היהודי מנקודת המבט הרחבה ביותר [...] מה שהתרחש [בזמן השואה] אינו ניתן להבנה, אך יד ושם מעביר לנו את המסר של סכנות השנאה ולאן היא עלולה להוביל". לאחר הביקור הגיש לגב' קורנהאוזר-זודה חומר תיעודי על בני משפחתה היהודים שכמה מהם שרדו וכמה נרצחו בשואה.

ביקורו של הנשיא התקיים לאחר שבנובמבר 2016 ביקרה ביד ושם **ראש ממשלת פולין ביאטה שדלו**. בביקרה אמרה שדלו: "מה שקרה באירופה הכבושה הוא מסר, שיעור ואזהרה לעולם התרבותי כולו".

■ **ראש ממשלת הפדרציה הרוסית דמיטרי מדבדב** ביקר ביד ושם ב-11 בנובמבר 2016 במסגרת ביקורו הרשמי בישראל. ראש הממשלה הגיע עם כמה משרי ממשלתו, ואת פניהם קיבל יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. "חשוב לנו מאוד להבין את טבעו של החורבן בשואה", ציין ראש הממשלה. "מצמרר לראות את עצמת הזוועות שחוו קרבנותיו של עם שלם, העם היהודי. את זכר ששת מיליוני היהודים שנספו בשואה – דוגמה לאדישות ולפשעים הנוראיים של המאה ה-20 – יש לחקוק לנצח בתולדות האנושות".

■ בביקורו ביד ושם ב-24 בינואר ראה **ראש ממשלת קרואטיה אנדריי פלנקוביץ'** (משמאל) את פסלון האוסקר שהוענק למפיק הסרטים וניצול השואה הקרואטי ברנקו לוסטיג על הסרט **רשימת שינדלר** המוצג במרכז הצפייה של יד ושם. "אנו מעוניינים לחזק את מעורבותנו בקידום ערכי כבוד הדדי, הבנה וסובלנות", אמר ראש הממשלה. "ביקורי היום מחזק את מחויבותי למאבק זה בכל צורה של שנאה, גזענות והכחשת השואה".

■ **שר החוץ של רומניה ד"ר לזר קומנסקו** ביקר ביד ושם ב-17 בנובמבר 2016. על פי הסכם חינוכי מתמשך בין יד ושם לרומניה הגיעו מאות מורים ומנהיגי קהילות להשתתף בסמינרים בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה. כמו כן ההנהגה הרומנית של IHRA (האיגוד הבין-לאומי להנצחת השואה) משמשת דוגמה למדינות אירופה בעניין ההתמודדות וההשלמה עם חלקן ברדיפת יהודים ושיתוף הפעולה בינן לבין שלטונות הכיבוש נגד היהודים. שר החוץ של רומניה התחייב לתמוך בכמה תכניות נוספות, ובהן איסוף שמות קרבנות השואה מרומניה.

■ **שר החוץ של פורטוגל אגוסטו סנטוס סילוה** ביקר ביד ושם ב-24 בנובמבר 2016. בספר האורחים של יד ושם כתב השר סילוה: "אני רוצה להביע את הוקרתי העמוקה לכל הגברים, הנשים והילדים היהודים קרבנות השואה. תפקידנו לפעול יחד [...] למנוע הישנות הזוועה הנוראית הזאת".

■ **באורחים הנכבדים ביד ושם היו גם נשיא ספרייה לאון ד"ר ארנסט באי קורומה** (10 בינואר 2017), **סגן ראש ממשלת בלגיה ושר הביטחון והפנים ז'אן ז'מבון** (16 בנובמבר 2016), **ראש ממשלת סוויצ'לנד ד"ר ברנבס סיבוסיסו דלמיני** (20 בדצמבר 2016), **ראש ממשלת פיג'י פרנק ביינימרה** (7 בנובמבר 2016), **ראש ממשלת ג'מייקה אנדרו הולנס** (12 בינואר 2017), **שר החוץ של אורוגוואי רודולפו נין נובואה** (1 בדצמבר 2016), **שר החוץ של סרביה איווצה דאצ'יץ'** (5 בינואר 2017), **יושב ראש בית הנבחרים של רפובליקת צ'כיה ז'אן האמאסק** (16 בנובמבר 2016) ו**המושל הכללי של קנדה דוד ג'ונסטון** (2 בנובמבר 2016).

ידידים ברחבי העולם

ישראל

דפי עד של בני משפחת הולנדר שנספו בשואה ומסמכים המתעדים את קורותיהם של בני המשפחות פודהורצר, בריף והולנדר בשואה ואחריה. החומרים שנאספו הוגשו לבני המשפחה וריגשו מאוד את הנוכחים, בעיקר את אמו של יוסי הולנדר, ניצולת השואה **גניה הולנדר**.

■ אבנר שלו מעניק לבני הזוג הולנדר את מפתח יד ושם.

יום מיוחד זה נחתם בביקור "מאחורי הקלעים" בארכיוני יד ושם בהדרכתו של ד"ר **חיים גרטנר**, מנהל אגף הארכיונים וראש קתדרת פרד הילמן לתיעוד השואה. ד"ר גרטנר סקר את עבודתו הענפה של אגף הארכיונים והציג את האתגרים שהוא מתמודד עמם בתחום הנצחת זיכרון השואה. בסקירה הוצגו

■ מימין לשמאל: **עידו יוסף** ואשתו **כרמל**, בתם של בני הזוג הולנדר, יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** ודנה יוסי הולנדר

■ ב-17 בנובמבר 2016 נערך אירוע הוקרה לכבוד בני הזוג **דנה יוסי הולנדר** על תמיכתם הנדיבה וארוכת השנים ביד ושם. דנה יוסי הם שותפים אמיצים לדרכו של יד ושם, ותמיכתם האיתנה והמתמשכת בעשור האחרון מסייעת ליד ושם לקיים פעילות משמעותית למען הנחלת זיכרון השואה.

בני הזוג הולנדר הם התומכים העיקריים בפרויקט איסוף שמות קרבנות השואה והרוח היוזמת של "Echoes and Reflections", תכנית החינוך הגדולה והמקיפה בארצות הברית בנושא השואה. באירוע נחנך קמפוס החינוך, המחקר והתיעוד על שם דנה יוסי הולנדר, ולאחר מכן התקיים טקס מרגש בבית הכנסת של יד ושם, ונשאו דברים יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** ודנה יוסי הולנדר בשם בני ביתם.

ארצות הברית

שירותו מעורר ההשראה של אביו אשר נאסר במחנה השבויים הגרמני סטאלג 9A והציל שם, באומץ יוצא דופן, את חייהם של מאות חיילים יהודים אמריקניים. את הנאום המרכזי של הערב נשאה **שרה פצ'ניץ**, בתה של האישה המוסלמית הראשונה שהוכרה חסידת אומות העולם. בימי מלחמת העולם השנייה סיכנו בני משפחתה את חייהם והעניקו מקלט למשפחת קביליו היהודית מפני רדיפות הנאצים בסרייבו שביוגוסלביה. שרה ובני משפחתה גרים היום בארץ, והיא עובדת בארכיוני יד ושם.

הצטרפו היום לחוג ידידי יד ושם!

■ בתקופה זו של מעשי אנטישמיות והכחשת שואה גוברים ברחבי העולם, יד ושם מגביר את מאמציו להנציח את זיכרון השואה ולהנחיל את משמעותה האוניברסלית. יד ושם מודה לכם על תרומתכם לפעילויות הנצחה, התיעוד, המחקר והחינוך שהוא מקיים ומקדם בברכה את התומכים החדשים מהארץ ומהעולם המצטרפים לחוג ידידי.

■ **כדי לתרום* באמצעות כרטיס אשראי או באמצעות המחאה, יש לפנות לכתובת זו:**

אגודת נאמני יד ושם בישראל
יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
ת"ד 3477 ירושלים 9103401
טלפון: 02-6443417/8
פקס: 02-6443419

אתר יד ושם: www.yadvashem.org

דואר אלקטרוני: Israel.society@yadvashem.org.il

* התרומה ליד ושם מוכרת לצורכי מס על פי סעיף 64 א' ליקודת המס.

■ ב-13 בנובמבר 2016 נערך האירוע השנתי של **האגודה האמריקנית למען יד ושם** במלון פייר בניו יורק. יושבי ראש האירוע היו התורמים ליד ושם **רוז ופיליפ פרידמן** ו**מרק מוסקוביץ** (בתמונה). האירוע התקיים בסימן הצדעה לחסידי אומות העולם וליהודים שניצלו בזכותם במלחמת העולם השנייה. יושב ראש האגודה האמריקנית **לאונרד וילף** בירך את 500 השותפים המסורים, המנהיגים הצעירים והאורחים הנכבדים של יד ושם. את הערב הנחה השחקן **מייקל ברנרדי**, משחקני ההצגה "כנר על הגג" בברודוויי.

פרס המנהיגות הוענק למייסדת האגודה האמריקנית והתורמת ליד ושם **סימה כץ**. נכדתה של כץ, **רבקה לוי**, חלקה עם הנוכחים את סיפור מסע ההישרדות המצמרר של סבתה בזמן השואה בסיוע בני משפחת זילביציוס הנוצרית הליטאית שלימים הוכרו חסידי אומות העולם.

לאות הוקרה הוזכרו בסעודה רב סמל ראשון **רודי אדמונדס ולואיס גנדן**, מראשוני האמריקנים שהוכרו חסידי אומות העולם. **מרי ג'ין גנדן** תיארה את האומץ ואת החמלה של דודתה שהצילה את חייהם של עשרות ילדים יהודים בצרפת. הכומר **כריס אדמונדס** סיפר על

■ סגל עובדי קרן עזריאלי ישראל ומנהליה ביקרו ביד ושם בתחילת חודש נובמבר 2016. קרן עזריאלי תומכת בנדיבותה זה שנים רבות בתכניות החינוך והמחקר של יד ושם, וכן בליבת הפעילות של יד ושם. את הביקור הנחתה מנכ"לית הקרן **עופי זיסר**, ובו סיירה הקבוצה סויר מודרך במוזאון לתולדות השואה ובמחלקת החפצים של אגף המוזאונים.

■ ב"א בתשרי תשע"ז, 13 באוקטובר 2016, נערך ביד ושם טקס התייחדות, אזכרה והסרת לוט לקדושי הקהילות סטויבץ-סוורדנה והסביבה לציון 74 שנים לאקצייה הראשונה בסטויבץ (במחוז נובוגורדק בפולין). בטקס השתתפו עשרות חברי ארגון – ניצולי שואה ובני דורות ההמשך. **נעמה גליל** מאגף הנצחה וקשרי קהילה נשאה דברים בנושא "לחלץ את תווי פניהם: יהודים בסטויבץ בתקופת השואה".

פרסומים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה

ציד היהודים:

בגידה ורצח בפולין בימי הכיבוש הגרמני יאן גרובוסקי

88 עמ' 53 ₪

■ ציד יהודים (Judenjagd) היה המונח הגרמני לחיפושם המאורגנים אחר יהודים ששרדו מחיסול הגטאות ומגירושים למחנות המוות בפולין ב-1942 וניסו למצוא מסתור אצל שכניהם הלא יהודים. המחקר מספר על ציד היהודים בדומברובה טרנובסקה, נפה כפרית בדרום מזרח פולין, שרוב היהודים המסתתרים בה נרצחו עקב בגידתם של שכניהם. על סמך תיעוד ממקורות פולניים, יהודיים וגרמניים מזמן המלחמה ואחריה, גרובוסקי חושף את מעורבותה של האוכלוסייה הפולנית המקומית בהסגרתם וברציחתם של היהודים שביקשו את עזרתם.

חורט בזיכרון: לוחם, שורד, מנצח

יצחק טולקה ארד בשיתוף ידיעות ספרים

84 עמ' 67 ₪

■ יצחק ארד נולד בסוויינציאן שבליטא, וכשהיה ילד עבר עם משפחתו לוורשה. לאחר כיבוש העיר חצו הוא ואחותו את הגבול בחזרה לסוויינציאן, אך הוריו נותרו בוורשה ונספו. לאחר חודשי נדודים בעיירות וביערות ביילורוסיה הצטרף לפרטיזנים הסובייטיים. בדצמבר 1945 עלה ארד ארצה ולחם במלחמת ישראל, ובשנים האחרונות לשירותו הצבאי היה קצין חינוך ראשי. ד"ר ארד מונה ליושב ראש הנהלת יד ושם, ולאחר פרישתו המשיך לפעול במחקר ובייעוץ מדעי. ספריו על חורבנה של יהדות וילנה, שואת יהודי ברית המועצות ויהודי פולין ומחנות ההשמדה זכו לשבחים ותורגמו לשפות שונות.

חששנו פן נתפוגג:

יומן מטרנסניסטריה | זיכרונות מן הצבא הבריטי צ'רנה ברקוביץ' | וילי ברקוביץ'

68 עמ' 41 ₪

■ צ'רנה ברקוביץ' נשלחה עם בני משפחתה ועם קהילתה מקימפולונג שבדרום בוקובינה לגטו שרגורוד שבטרנסניסטריה. בכתיבתה המרתקת תיארה צ'רנה את ביעותי הגירוש ואת החיים בגטו, את ההתמודדות עם תנאי המחיה הקשים, את שרירות לבם של השלטונות ואת העמידה שלה במוראות האלה. וילי, בנה של צ'רנה, הצליח לעלות לארץ ישראל. כמה איגרות עוד הגיעו אליו אבל הקשר ניתק. הוא התגייס לצבא הבריטי ונמנה עם הכוחות של בעלות הברית שנחתו בחופי איטליה. פרקים מזיכרונותיו של וילי ומבחר מחליפת המכתבים בין בני המשפחה משלימים את היומן.

בממלכת התיל:

טרזיינשטט, אושוויץ-בירקנאו, מאוטהאוזן יומן משוחזר, 1942-1945

מיכאל קראוס

78 עמ' 47 ₪

■ במאי 1945 שוחרר מיכאל קראוס מגונסקירכן, ואך פסע בינו ובין המוות. עוד בעיר הולדתו נאכוד שבצ'כוסלובקיה העלה קראוס את חוויותיו על הכתב והמשיך בכתיבה גם אחרי שגורש לגטו טרזיינשטט, ואולם אחרי ששולח לאושוויץ-בירקנאו, הוחרמו מחברות היומן ונשרפו וכתביו אבדו. בשנים 1945-1947 שב קראוס וכתב את קורותיו בשנות המלחמה. את חלק הארי בחר לייחד לימי כליאתו במחנה המשפחות בבירקנאו, לצעדת המוות לאוסטריה ולחודשי המלחמה האחרונים במאוטהאוזן ובמחנות הלווין מלק וגונסקירכן, וכן לימי השחרור הראשונים. האיורים והרישומים הרבים שבהם העשיר קראוס את רשימותיו שובצו בדפי המהדורה העברית.

חיי בלול תרנגולות: נער יהודי במחבוא בהולנד

מקס עמיחי הפנר

78 עמ' 47 ₪

■ מקס הפנר היה בן שמונה כששוטרים נאצים פרצו לביתו שבאמסטרדם כדי לקחת את אביו אלברט. האב הצליח להימלט, והשוטרים לקחו את אמו אירנה לנקודת ריכוז לקראת גירוש למחנה. האם הצליחה להשתחרר, ומקס והוריו ירדו למחתרת. לאחר שנדדו בין מקומות מסתור, מצאו המשפחות מקלט בחווה בפינה רחוקה של הולנד. שלוש שנים גר מקס בלול תרנגולות שהוסב למקום מגורים, שלוש שנים ארוכות שבהן מצא מפלט בציור של החיים בחווה. הציורים הבהירים והשלווים שצייר הם הציור שסביבו טווה מקס את סיפור חייו בימי האימה ואת סיפור הצלתו.

אליכם אני כותבת: היומנים המקוריים, בנדין 1943

חייקה קלינגר | עורך: אביהו רונן בשיתוף הוצאת מורשת

68 עמ' 41 ₪

■ חייקה קלינגר, בת חסידים שהייתה לחברת השומר הצעיר ופעילה מרכזית בארגון היהודי הלוחם המחתרתי בבנדין, נבחרה בטרם קרב כדי לתעד את קורותיהם של חברה ולשמר את זכרם. הרשומות במחברות היומנים קורעות לקורא צוהר להכרת הפעילות של תנועות הנוער בתקופת השואה ומוסרות מידע רב חשיבות על התפתחות הארגון היהודי הלוחם בבנדין ובוורשה, על דמותו של מרכזי אנילביץ', על מערכת היחסים בין ארגוני המחתרת ליוזנרס ועל תגובת הציבור היהודי להשמדה. בספר זה מוצגים היומנים המקוריים בפעם הראשונה במלואם, מלווים במבוא ובהערות פרי עטו של בנה, פרופ' אביהו רונן.

כתב העת יד ושם ירושלים
ת"ד 3477 ירושלים 9103401
טלפון 02-6443413, פקס 02-6443409
yv.magazine@yadvashem.org.il
www.yadvashem.org
טלפון 02-6443400

למידע נוסף על המגוון המקיף של ספרי יד ושם ולהזמנת ספרים:
טלפון 02-6443230, 02-6443511 | פקס 02-6443509
www.yadvashem.org | publications.marketing@yadvashem.org.il